

RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 178 (36).** 1922 a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Järgmise koosoleku päewakorra määramine. — 3. Eesti demokraatliku wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõukogude wabariigi wahelist 25. now. 1921 a. tehtud lepingut täiendawa protokoll, mis samade riikide wahel 27. mail 1922 a. tehtud, kinnitamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 4. Rahwuswahelise ajalehtede ja perioodiliste ajakirjade aboneerimise kokkuleppega ühinemise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 5. Riigi 1922 a. lisaelarwe nr. 3 — I lugemisel. Wastu wõetud. — 6. Maamaksu tõstmise seaduseelnõu Petserimaal ja naroowatagustes waldades — I lugemisel. Wastu wõetud. — 7. Wiru maakonnawalitsusele 480.000. margalise laenu andmise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 8. Riigikogu kodukorra täiendamise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 9. Riigiasutuste 1922 a. krediitide sulgumise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 10. Seadus 1923 a. eelarwe-summade tarwitamise kohta kunni 1923 a. eelarwe maksmahakkamiseni — I lugemisel.

Riigikogu koosolek 14. detsembril 1922 a. kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 80 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**, pärast abiesimees **A. Kerem**.

Sekretäri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, siseminister **K. Einbund**, rahaminister **G. Westel**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, teedeminister **K. Ipsberg**, sõjaminister **J. Soots** ja haridusminister **A. Weiderman**.

Koosolek algab kell 5.15 min.

I. Päewakorra Juhataja **K. Wirma** wastuwõtmine. **ma:** Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele wälja jagatud. Päewakorra kohta on sõna rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Täna hommikul koosolekul jäi terve rida arupärimisi läbi waatamata, mis juba 4—5 nädalat päewakorras. Käesolew nädal on meil wiimane töönädal ja arwatawasti tulewal neljapäewal arupärimise-koosolekut enam ei peeta. Järjelikult peaksid need arupärimised, mis juba ammust ajast seisnud, weel 2—3 nädalat edasi jääma, et seda aga mitte ei sünniks, teen mina ettepaneku täna hommikul ettetulemata jäänud päewakorra-punktid paigutada käesolewa koosoleku päewakorra etteotsa, kuna sellele järgneks päewakord nii, nagu ta juhatus poolt on ette pandud.

J. Bergman (kristl.): Austatud Riigikogu liikmed! Kui wäga tähtis on, et

täna juba Riigikogu kodukorra täiendamise paragrahwid wastu wõetud saaksid, siis oleks tarwis, et tänase ühe koosoleku asemel kaks koosolekut ära peetud saaksid, ja sellepärast teen mina ettepaneku, et praegune päewakord läbi wõetud saaks kunni kodukorra II lugemine läbi on wõetud, selle järele weerandtunniline waheaeg, ning siis algaks uus koosolek, kus see seadus III lugemisel oleks ja millele järgneksid järgmised päewakorra-punktid. (O. Strandman (töer.): Teine koosolek homme pidada.) Homme on nii kui nii teine koosolek, kuid siis on juba teised seadused.

Juhataja **K. Wirma:** Rkl. Gustawson'i poolt on järgmine ettepanek tehtud: „Koosoleku päewakorda täiendada järgmiselt: hommikuse koosoleku päewakorra läbiwõtmata punktid 4—15 asetada päewakorra esimesteks punktideks ning juhatus poolt ette pandud päewakorra-punktid nende järele.“

Teine ettepanek on tehtud rkl. Bergman'i poolt, et arutada juhatus poolt ette pandud päewakorda kunni päewakorra 7. punktini ja siis koosolek lõpetada, ning selle järele määrata weerandtunniline waheaeg. Peale selle algada juba uut koosolekut.

O. Strandman (töer.): Ma pean rkl. härra Bergman'i ettepaneku wastu waidlema, sest 7. ja 8. punkt need on meie riiklises elus palju tähtsamad, kui see, kas meie seda usukiisimust nüüd täna wastu wõtame. Nõnda, et 6. punkti järele koosolekut katkestada wõimatu. Pealegi olen mina 7. ja 8. punkti aruandja ja pean hiljem koosolekult lahkuma. (J. Bergman (kristl.): Ma ühinen rkl.

Strandman'i ettepanekuga, see on, peale 8. punkti koosolek katkestada.)

Juhataja **K. Wirma**: Panen hääletamisele kõige pealt rkl. Gustawson'i ettepaneku. (Hääletatakse.) Enamus on vastu, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Palun neid, kes on rkl. Bergman'i ettepaneku poolt, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Mul näib, et enamus on vastu. (Wahelhüüded: Palume ära lugeda! Hääletatakse. Loetakse hääli.) Ettepanek on poolt saanud 32 häält, vastu 30, seega vastu võetud. Rkl. Bergman, mis asjas Teie sõna soovisite? (J. Bergman (kristl.): Järgmise koosoleku päewakorra kohta.) Täiendavaks ettepanekuks järgmise koosoleku päewakorra määramiseks on sõna rkl. Bergman'il.

2. Järgmise koosoleku päewakorra määramine.

J. Bergman (kristl.): Ma teen ettepaneku järgmise koosoleku päewakorda võtta (loeb):

1) Riigi 1922 aasta lisaelarwe nr. 3 — II lugemisel; 2) Riigikogu kodukorra täiendamise seadus — III lugemisel; 3) riigiasutuste 1922 a. krediitide sulgumise seadus — II lugemisel; 4) seadus 1923 a. eelarwe-summade tarvitamise kohta kuni 1923 a. eelarwe maksamahakamiseni — II lugemisel; 5) pärandusmaksu muudatuste seadus — I lugemisel; 6) väljamaalt sisseweetawate kaupade tollimärkidega warustamise seadus — I lugemisel; 7) väljaspool linnasid ja alewid asuwate kinniswarade hindamise seadus — I lugemisel; 8) õnnetujuhtumiste pensionide lisamaksu seadus — I lugemisel.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepaneku kohta sõna ei soovita. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. (Wahelhüüded: Palume hääled ära lugeda. Hääletatakse. Loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 33 häält, vastu 27, sellega vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra punkti juurde.

3. Eesti demokraatliku wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõukogude wabariigi wahelist 25. now. 1921 a. tehtud lepingut täiendawa protokoll, mis samade riikide wahel 27. mail 1922 a. tehtud, kinnitamise seadus — III lugemisel.

tud, kinnitamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **O. Strandman** (loeb): § 1. Täiendaw protokoll lepingule 25. now. 1921 a. Eesti demokraatliku wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõukogude wabariigi wahel, tehtud Moskwas 27. mail 1922 a. tunnustatakse kinnitatuks (ratifitseerituks).

Täiendaw protokoll awaldatakse ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **O. Strandman** (loeb): § 2. See seadus astub jõusse tema wastuwõtmisega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu võetud. III lugemise lõpul panen terve seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra punkti juurde.

4. Rahwuswahelise ajalehtede ja perioodiliste ajakirjade aboneerimise kokkuleppega ühinemise seadus — III lugemisel.

kuleppega ühinemise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu võetud.

Wälisasjade komisjoni aruandja **O. Strandman** (loeb): Eesti demokraatliku wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõukogude wabariigi wahelist 25. now. 1921 a. tehtud lepingut täiendawa protokoll, mis samade riikide wahel 27. mail 1922 a. teh-

tud, kinnitamise seadus.

Aruandja **O. Strandman** (loeb): § 1. Täiendaw protokoll lepingule 25. now. 1921 a. Eesti demokraatliku wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõukogude wabariigi wahel, tehtud Moskwas 27. mail 1922 a. tunnustatakse kinnitatuks (ratifitseerituks).

Täiendaw protokoll awaldatakse ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **O. Strandman** (loeb): § 2. See seadus astub jõusse tema wastuwõtmisega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu võetud. III lugemise lõpul panen terve seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra punkti juurde.

Wälisasjade komisjoni aruandja **A. Jürgenstein** (loeb): Rahwuswahelise ajalehtede ja perioodiliste ajakirjade aboneerimise kok-

Aruandja **A. Jürgenstein** (loeb): § 1. Liituda nowembrikuu 30. päeval aastal ükstuhat üheksasada kakskümmend Madriidis tehtud rahvuswahelise ajalehtede ja perioodiliste ajakirjade aboneerimise kokkuleppega — Arrangement concernant les abonnements aux journaux et publications périodiques — ning selle kokkuleppe täitmismäärustikuga — Règlement d'exécution.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Jürgenstein** (loeb): § 2. See seadus astub jõusse tema wastuwõtmisega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud. III lugemise lõpul panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Riigi 1922 a. Rahaasjanduse lisaeelarwenr. 3 komisjoni aruandja A. Jürman:
— I lugemisel. Riigi 1922 a. lisaeelarwe nr. 3 suurendab üldist kulude eelarwet 308.716.015 marga wõrra. Wähendamisi on ette nähtud kulude eelarwes 138.237.500 marka, sellega oleks siis kulude osa kokkuwõttes 170.478.515 marga wõrra suurem.

Riigi lisaeelarwe nr. 3 on peajasjalikult wälja kutsutud palkade ja perekonna-abirahade suurendamisega, nende seaduste põhjal, mis Riigikogu poolt vastu said wõetud. Nii tuli maksta 13. kuupalk, mis ühes perekonna-abirahadega sellest lisaeelarwest üle 100 miljoni wälja teeb. Sellega oleks see lisaeelarwe lõwiosa, mis nüüd Wabariigi Walitsusele põhjust andis lisaeelarwega Riigikogule esineda. Peale palkade ja perekonna-abiraha suurendamise leiame meie weel teisi kulusid, mis ka seotud on Riigikogu poolt wastuwõetud seadustega: arstiabi ja toetusraha. Riik on kohustatud ametnikkudele arstiabi andma ja kuna esialgul eelarwes ettenähtud summadega wälja ei ole tulnud, oldi sunnitud nendeks lisasummasid nõudma, ja sellepärast on ka nendes osades suurendamist märgata.

Wabariigi Walitsuse poolt ette pandud lisaeelarwet läbi waadates, tegi rahaasjanduse komisjon mõned muudatused, mõned vähendused, mis olid tingitud selle läbi, et komisjoni poolt mõned kalkulasioonid uuesti said läbi wiidud ja täpipealsemalt, ja pealegi oli juba teatud aeg mööda läinud eelarwe sisseandmisest ja mõnda wäljaminekut wõis selle tõttu punktipealsemalt wälja arwata. Nii näeme, et kogusummas on rahaasjanduse komisjon wäljaminekuid vähendanud 3.953.485 marga wõrra, ümmarguselt 4 miljoni wõrra. Wähendamise osas tegi komisjon ka muudatused, mis ulatasid 1.888.200 marga peale.

Siin peaks tähendama, et mitte igalpool ei ole suurendusi ette wõetud, waid ainult ümberpaigutusi ühest paragrahwist teise ehk suurendused on kokku wiidud vähendamisega. Nii, näituseks, riigikontrolli juures ei ole muud ette wõetud, kui ainult ümberpaigutust, ja on suurendamine kokku wiidud vähendamise osaga, nii et kogusummas lisaeelarwe riigikontrolli eelarwet ei muuda. Samuti on lugu sõjamineisteriumiga, kus ka ainult ümberpaigutusi, ühest paragrahwist teise on ette wõetud, mille tagajärjel sõjamineisteriumi eelarwe kogusummas muutunud ei ole. Sedasama näeme ka wälisministeriumis, kus wäljaminekute suurendamine kokku on wiidud teiste paragrahwide vähendamisega.

Kui rahaasjanduse komisjon seda lisaeelarwet läbi waatas, siis läks ta wälja sellest seisukohast, et lubada ainult kõigehädalisemaid wäljaminekuid, mis olid paratamatud. Sellepärast püüdis komisjon kärpida kõiki neid wäljaminekuid, mida wõis harilikku eelarwesse ümberpaigutada, nagu, näituseks, liikuwa wara ostmise ehk mõned remondid, mis mitte nii wäga hädalised ei ole.

Kui meie lehitseme seda lisaeelarwet, siis meie näeme, et siin on wäljaminekuid suurendatud ka majandusliste ja kantselei kulude juures. Need ei ole aga mitte kõik harilikus mõttes majanduslised ehk kantselei kulud. Näituseks on kantselei kulude all tarwilise arhiwi äratoomine teisest riigist Eestisse. Arhiwi äratoomine nõudis suuremaid kulusid, kui eelarwes ette oli nähtud. Selle tõttu suurenesid muidugi kantselei kulud, mis aga mitte harilikus mõttes kantselei kulud ei ole, waid erakordsete wäljaminekutega seotud on.

Rahaasjanduse komisjon leidis, et riigi lisaeelarwe nr. 3 sisaldab niisuguseid

summasid, mida nüüd vastu wõtma peab, et ettenägemata kulusid katta. Kokkuwõttes riigi lisaeelarwe nr. 3 suurendab riigi wäljaminekuid ümmarguselt 170½ miljoni wõrra, teiselt poolt aga teame meie, et need suuremad wäljaminekud ei jäta mitte suuremat defitsiiti üldisesse eelarwesse järele, waid meie riigi sissetulekute suurenemise läbi saab lisaeelarwega suurenew wäljaminek kaetud.

Rahaasjanduse komisjoni nimel panen ette riigi lisaeelarwet nr. 3 l lugemisel vastu wõtta.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Selle seaduse, wõi lisaeelarwe nr. 3 käik on juba ette otsustatud, siis kui ette wõeti teda täna kahel koosolekul, see tähendab esimesel ja teisel lugemisel läbi waadata. Kuna ta aga iseeneses sisaldab suuri summasid, suuri wäljaminekuid, siis on küllalt tähtis, et tema juures ka peatatakse. Aasta lõpul, kus waewalt weel 12 tööpäewa on, nõuab walitsus weel 312.669.500 marka lisakrediiti. Lisaeelarwe on ju loomulik nähtus, sest ikka tekiwad ettenägemata kulud, mida ei saa siis ära märkida, kui eelarwe vastu wõetakse. Kuid lisaeelarwe nr. 3 ei ole mitte lisaeelarwe harilikus mõttes ja harilikus mõistes, waid lisaeelarwe nr. 3 sisaldab ülekulutusi igas ametkonnas ja peaaegu igas paragrahwis. Ülekulutused on aga makswa seadusega keelatud, sellepärast kerkib käesolewal korral küsimus ülesse, kas on 1922 a. eelarwe seadus, millest üle astuda ei tohi. Peale paljade, mis seadusega põhjendatud, sisaldab lisaeelarwe päris harilikka kulusid, majanduslisi kulusid — päewa- ja sõidurahasid ja teisi sarnaseid, mis ei ole mitte tingitud uute seadustega ja uute oludega, mille põhjal summade tarwidus wõis selguda alles aasta lõpul. Kuidas meil eelarwe-seaduse peale waadatakse, seda ilustab see nähtus, et lisaeelarwesse olid wõetud riigiwaranduste osakonna kulud. Eelarwe wastuwõtmise juures anti riigiwaranduste osakonnale summasid tarwitada kunni 1. juulini. Selleks ajaks pidi see ajutine asutus oma olemise lõpetama. Tema seda mitte teinud ei ole, tema on ise oma eluiga pikendanud ja nõuab nüüd ülespidamise kulude katteks 1.369.300 marka rahwa raha, riigi raha, missuguse summa juba kaubandus-tööstusminister ka wälja maksnud. Selle summa on ta wõtnud lina operatsiooni summadest. See pole mitte ainuke nähtus. Ka tootlusministeeriumi

likwideerimise komisjonile oli määratud tähtjaks oma tegewuse lõpetamiseks 1. oktoober, kuid ka see ei ole oma tööga walmis saanud, waid on ülekulused teinud 445.700 marka ja on ka sellekohase nõudmisega esinenud. On ju tõsi, et meie kaubandus-tööstusminister Ipsberg'ile mitte ei saa ette heita, et tema likwideerimise alal küllalt energiliselt talitanud ei ole ja wõib olla on tõesti see seisukord võimalik ja õige, kui öeldakse, et ei ole võimalust kuidagi wiisi riigiwarandustest lahti saada. Kui see seisukord tõesti niisugune on, siis tuleks õigel ajal esineda Riigikogu rahwaesituse ees ja siin kaalumisele anda, kuidas edaspidi talitada tuleks. Käesolewal korral tahetakse aga lisaeelarwega katta seaduse rikkumisi ülekulutamistes ja et sellele isesugust pehmendawat ilmet anda, selleks lisatakse juurde ka eelarwe vähendamise wõi kärpimise kawa. Tähendab, neid wäljaminekuid, mis lubatud olid rahwaesituse poolt rahwa eluliste tarwiduste täitmiseks, tahetakse ära kulutada nende ametkondade aparatuuride jaoks. Ja missugused on need kärpimised iseenesest. On kawatus maha kustutada stipendiumid ülikooli üliõpilastele 400.000 marga suuruses. Missugune seisukord praegu üliõpilastel on, seda teab iga Tartu elanik. Rahaasjanduse komisjonis ütles härra Strandman, et tema sugulane maksab Tartus, olles üliõpilane, 4000 marka kuus üüri, (O. S t r a n d m a n (tõer.): Nad elawad neljakesi selles toas, nii et igaüks maksab 1000 marka.), aga kõik üliõpilased ei ole härra Strandman'i sugulased ja ei jõua seda maksta. Kui stipendiumid on tarwitamata jäänud, siis sellepärast, et stipendiumide määramise kord ei ole küllalt otstarbekohane olnud, et stipendiumid on olnud nii naeruwäärt väikesed, et nemad pole ära tasunud waewa nende järele minna. Seaduste alal walitseb rahwa keskel arusaamatus, seadused on Wene keeles, nii et tungiw tarwidus on vähemalt kõige enam tarwilikka seadusi Eesti keeles awaldada, kuid sellekohane summa 500.000 marka on eelarwest maha tõmmatud, et mõnel ministril jällegi wäljamaareisi wõimaldada ehk mõne ministeeriumi jaoks laudu, sohwasid ja toole muretseda. Niisama on wangimajade peawalitsuses ametnikkude riiete, jalanõude jne. jaoks lubatud 1.100.000 marka ja wangide ülewalpidamise kuludest on weel 5.000.000 maha wõetud. Rahwaesitajad on wangimajades käinud ja teawad wäga häs-

ti, missugune kord seal walitseb ja on enast tutwustanud toidunormidega, mis seal antakse. Kui sealt weel 5.000.000 marka maha wõetakse, siis kujutage enesele seda wirka kokkuhoidmist ette, mis selleks tehtud, et kuidagi ministeeriumi kantselei kulusid, mis nii kergel käel wälja on antud, ilusti siin jälle kinni katta. Ka Harku kolonii kaswandikkude ülewalpidamise kulud on 800.000 marga wõrra kärbitud. Igaüks aga teab, et Harku kolonii kaswandikkude ülewalpidamine ei ole mitte sarnane, nagu see kultuurriigis ja 20. aastajal peaks olema. Nii hoitakse summasid kokku, et neid kulutada sarnaste ebawiljakate wäljaminekute peale, nagu paragrahwid 6 ja 7 eelarwes näitawad. Jäetakse tegemata riigihoonete hädalised parandused, lastakse warandusi hukka minna, et summasid tarwitada teiseks otstarbeks. Sarnane nähtus on ka metsatööde alal. Siin jäetakse metsaweo tööd tegemata, et kantselei kulude katmiseks raha saada. Isegi masinate ja materjalide tule wastu kinnitamise summadest wõetakse osa maha, ehk küll lubatud summad täpipealt wälja kalkuleeritud olid. Sadamate ja kallaste korrashoidmise summadest wõetakse 650.000 marka, ehk küll kõikidel selge on, missuguses seisukorras meie sadamad on. Weneaegsete pensionäride jaoks wõeti sel ajal, kui see küsimus arutusele tuli, 20.000.000 eelarwesse. Siis arwati, et 20.000.000 ära ei kulu ja 16.000.000 jätkuks pensionide kõrgendamiseks. Kuid mis tehti? Nõuti 20.000.000, anti 20.000.000. Seadus tuli Riigikogusse ja siis tuli rahaminister ja rääkis selle wastu ja seadus wõeti päwakorrast ära ja on praegu weel komisjonis. Niisama on sõjaaegsete rekwiirerimiste arwete õiendamisega, seal on maha jäetud 5.400.000, tähendab sellega, et arwed õigel ajal ei õiendata, pikendatakse ka selle ajutise asutuse walitsemise kulusid. Nii on need wähenemised ette wõetud just rahwa üldiste tarwiduste kärpimise läbi. Wõib ju ütelda, et need on eelarwe ülejäägid, kuid eelarwe ülejääkisid ei wõi igal juhtumisel õigustada. Ei wõi eelarwe kokkuseadmise juures suuremaid summasid nõuda, kui riigile hädapärast tarwis läheb. Käesolewal korral on rohkem nõutud, nagu seda wähenemise eelarwe näitab, 138.237.500 marka. Kuidas need nõudmised enast awaldawad, sellest olgu siin wäike pilt toodud. Selle lisaelarwe nr. 3 arutamise juures rahaasjanduse komisjonis oli

esitatud siseministeeriumi ühe paragrahwi all nõudmine palkade katteks üle miljoni marga suuruses. Alamkomisjon oli seda kärpinud umbes paarisajatuhande marga wõrra. Kui see uuesti komisjonis ette tuli, ilmus sinna ministeeriumi esitaja, keda nähtawasti wahepeal südametunnistus oli waewama hakanud ja ütles, et wõtke siit weel mõnisadatuhat maha. Nii ei wõi rahwa rahaga talitada, nii ei wõi eelarwet kokku seada! Nõutakse 138.000.000 rohkem selle peale waatamata, et rahwas nii kui nii raske maksukoorma all ägab, põllumeestest alates ja töölistega lõpetades, misjuures wiimased kõige rohkem kannatawad. Ülejäägid ei teki mitte alati sellest, et kulud on wähenenud ehk mõnesugustest wigadest, waid sellest, et tahetakse oma kätte saada suuri summasid, et neid tarwitada teiste otstarbete peale. Kui niiviisi ülejääke tarwitatakse, siis tuleb küll riigi raha otstarbekohase kulutamise asemele juhuline ja omawoliline raha wäljaandmine. Lisaelarwe nr. 3 loob õieti meie riigielus wäga hädaohtliku pretsedendi. Kui seda siin sanktsioneeritakse, siis wõib meil süsteemiks muutuda, et administratsiooni kulusid suurendatakse rahwa kultuuriliste ja majandusliste kulude peale määratud summadest, wiimaseid oma õigeks otstarbeks wälja maksmata jättes. Kuid kõige halwem on see, et rahwalt wõetakse wõimalus oma eelarwe-õigust tarwitada. Eelarwe arutamine muudetakse sellega ainult wormitaitmiseks, ilma et kulude ja tulude üle saaks walwata. Eesti rahwa eelarwe-õigust kärbitakse, põhi-seadust rikutakse — seda sisaldab lisaelarwe nr. 3. Rahwas on aga oma eelarwe-õiguse eest wõidelnud ja loodame, et ta seda ka Eestis mitte nii kergesti endalt wõtta ei lase. Mujal on nende käsi, kes rahwa eelarwe-õigust rikkunud, wäga halwasti käinud. Ma tuletan ainult meelde Stuarti Karl I, kes oma elu selle eest kaotas. Kuidas reageerib aga käesolewal korral Eesti rahwaesitus.... (Naer paremal pool ja osalt keskel.) No jah, ka tänapäew tulewad kasuistid ja seletawad, et waadake, walitsust ei saa mitte selle läbi käsistjalust siduda, et neid rahasummasid temale ei lubata, mis tal hädasti waja. Kuid see ei ole siiski mitte õige seletuswiis. Muidugi, Wabariigi Walitsus teab ju seda meeoleolu, mis rahwaesituse enamusel on, sellepärast on ta ka julgenud esineda rahwaesitusele niisuguse lisaelar-

wega, üteldes: Waadake, meie oleme nii ja nii palju rohkem välja andnud ja teil tuleb seda nüüd kinnitada. See on seisukoht, mida lisaelarwe nr. 3 meile awaldab. Ja wõib olla, toetub walitsus täie õigusega oma seljataguse peale ja see on wististi walmis teda toetama. Tema arwates on see seaduserikkumine wäike asi, mida juba praegusest enamuse meeolust näha wõib.

Kuid käesolewal juhtumisel ei ole kõne mitte ainult 312 miljonist, waid just rahwa õiguse kärpimisest. Eelarwe on ju akt, milles nähakse ette ja lubatakse riigi aastased sissetulekud ja väljaminekud. Rahwal, kes kannab väljaminekuid, peab ka õigus olema oma esitajate kaudu määrata kulusid ja tulusid. Lisaelarwe nr. 3 on tõenduseks, et Eesti rahwaesitusest seda õigust tahetakse ära wõtta. Sarnased hädaohtlikud nähtused ähwardawad rahwale suuri kannatusi tuua. (J. Kes küll (majand.): Ilm lähed hukka!) Riigid on ka hukka läinud selleläbi, et nad rahwa eelarwe-õigust on kärpinud. Pidage meeles, et Põhja-Ameerika wabaduswõitlus algas just sellepärast, et tema eelarwe-õigust rikuti ja selle tagajärjel läi ta Inglismaast lahti, pidage seda meeles! Ja kui üks rahwas mõistab oma õigust kaitsta, siis ärge arwatagu, et Eesti rahwas laseb oma õigusi nii kergelt kärpida. Seda wõib ainult siis teha, kui rahwaesituse enamuse ei wasta rahwa tahtmisele. Käesolewal juhtumisel tunnistab lisaelarwe nr. 3 lugupidamatust praeguse riigikorra vastu ja sellepärast tulewad need wäärnähtused kohe alguses kõrwaldada.

Minu ettepanek on sellepärast, et Riigikogu otsustaks lisaelarwe nr. 3 tagasi anda rahaasjanduse komisjoni selgitamiseks, kui palju on ülekulutusi tehtud, ja ettepanekuga esinemiseks, keda tuleks wastutusele wõtta neist isikuist, kelle korraldusel need ülekulutused on tehtud.

Kui igapäewane kodanik eksib seaduse vastu, siis pole tal oodata andeksandmist ega halastust, olgugi et tema eksimise tagajärjed riigile, ühiskonnale ja rahwale nii wäga hädaohtlikud ei ole. Nüüd on aga eksinud wõimu käsitajad, nad pole seadusi miskiks pidanud, nende eksimiste tagajärjed annawad ennast tunda rahwale; rahwa raske maksukoorem on kergemeelselt weel raskemaks muudetud, tema isiklist majapidamist on ülearuste kuludega koormatud, kuludega, mille otsustamisest ta pole selles korras saanud

osa wõtta, mis seaduses ette nähtud. Siin eksitusi tähele panemata jätta ei tohi. Riigis, kus seaduslikkus walitsema peab, ei tohi lubada seaduserikkumist ka nende poolt, kes on kutsutud rahwa tahtmist teostama, kes on kutsutud seaduse järele walwama ja õiguslikku korda kaitsma. Sellepärast usun ma, et minu ettepanek wastuwõtmist leiab, wastasel korral näitab enamuse, et ta seaduslikkusest ja õiglustest sugugi lugu ei pea, waid seda ohwerdab teatawate üksikute isikute ja kihtide kasuks.

J. Piiskar (is.): Selle lisaelarwe arutamise puhul on wastasrind asetatud raskemasse olukorda, kui hariliku riigielarwe arutamisel. Kuigi ei ole kunagi olnud küllalt materjaale Riigikogu liigetel, et tutwuneda eelarwega, siiski peab ütleva, et seda lisaelarwet tahetakse läbi masindada pimedast peast ratsahobuse seljas. Lisaelarwe anti komisjoni alles hiljuti, Riigikogu liigetele on ta kätte antud alles eile õhtul ja ainult lõpusummadena. Arutanud on teda ainult kolmeliikmeline alamkomisjon — missuguse materjaali põhjal, on teadmata, sest alamkomisjoni aruandja, kes ka ühtlasi rahaasjanduse komisjoni poolt praegu Riigikogus aruandjaks, ei ole tarwilikuks pidanud Riigikogu liikmeid selle materjaliga tutwustada ega ette tuua, milleks need lisasummad tarwitatakse. Rahaasjanduse komisjon masindas selle üle 300-miljonilise eelarwe läbi kahe tunni jooksul.

Ja alamkomisjoni aruandja, kelle ülesandeks oleks pidanud olema Riigikogu liikmeid tutwustada materjalidega ja alamkomisjoni tööga, luges ainult arwud ette ja teatas, kas oli wähenдатud mõnda summat wõi mitte. Isegi järelepärimiste peale ei läinud korda seletusi saada, ei ka selgitada, missugustel kordadel on ülekulutusi tehtud. Enamasti kõik küsimused jäeti walitsuse esitajate, kui ka aruandja poolt wastamata. Ka siin ei ole aruandja waewaks wõtnud küsimust põhjalikult puudutada. Kaudsel teel on aga selgunud, et need nõutawad summad on enamasti juba ära kulutatud ja et ei ole sellepärast tegemist lisaelarwega, waid lihtsalt walitsuse poolt omawolilise ja seaduswastase riigi raha raiskamisega, mida tagant järele õigeks tahetakse tunnustada. Kas kõikide riigi raha raiskajatega niiviisi ümber käiakse? Wististe küll, sest kõigi nende kõmuliste raiskamiste puhul, mida paar aastat ajalehtedest oleme lugenud ja mis tänapäewani edasi kestawad, ei ole

kuulda, et raharaiskajad karistust oleks kannud ja kulutatud summad riigile tagasi nõutud. Eelkõneleja, rkl. Johanson tegi ettepaneku ülekulutajaid wastutusele võtta. Kuid on selge, et enamus, kes üksikuid eraisikuid-raharaiskajaid wastutusele ei võta, seda ka walitsusega ei tee. Palju kergem on enamusel käed üles tõsta ja asi on kõige paremas korras. Sest wõib ju käia üht neist kahest teest — antakse seadus ja nõutakse ta täitmist kõigilt, wõi walitsewad erakonnad ja nende moodustatud walitsus talitawad oma pea järele ja nende tegewuse õigustamiseks tehakse tagant järele seadused, nagu loodusseadused arendatakse loodusnähtustest.

Eelarwe ei ole mitte selleks, et walitsus selle järele peaks käima, waid et walitsuse poolt tehtud kulused õigeks tunnustada. Wõib olla on see kõige demokraatlikum demokraatia. Aga mis mõte on siis üldse eelarwel ja mis otstarbel istus tänawu kewadel pool Riigikogu liigest eelarwe-komisjonis, ja arutati eelarwet Riigikogus, kui ta nüüd on muutunud paberilipakaks, millest wõidakse ilma silma pilgutamata üle astuda ja mis ei ole ühelegi ametkonnale kohustaw — kulutatakse, kui palju tahetakse. Lisaeelarwe läbimasindamisega tahetakse seaduswastaseid ülekulutusi kinni mätta. Sellega tahetakse ka parandustetegemise wõimalus ära võtta. Ja selle juures kõneldakse weel parlamentismist! Riigikogu liikmed on hommiku kella 10. saadik koosolekul olnud, wälja arwatud lühikene lõunaaeg, ja ei ole saanudki lisaeelarwesse tungida. Niiwiisi talitate teie riigi rahaga. Samal ajal tullakse aga, nagu eile rahaasjanduse komisjonis, ja kärbitakse maha perekonna-abirahad õpetajatel ja teistel ja loetakse seda wäikest kokkuhoidmist wägitööks ja riigi raha hoidmiseks. Wõiks tuua teisigi näitusi. Wahel waieldakse kaua üksikute tuhandete juures, aga siin tahetakse 170 miljonit üheainukese õhtuga tühaks teha ja lendu lasta.

Täna ennelõunasel koosolekul näidati, et ei ole küllalt silmas peetud riigi warandusi. Siin näeme, et aasta kestes on ligi pool miljardit antud üle eelarwe. 29. juunil wõeti wastu esimene lisaeelarwe 126.656.700 marga suuruses. 13. oktoobril lisaeelarwe nr. 2 — 121.577.700 marka. Kolmas lisaeelarwe, mille kulude summa — 308.716.000 marka ehk kui wähen damised maha arwatud, siis nagu tähendasin, 170.478.515.— on lisakulused. Wõe-

take wastu ligi pool miljardit, ilma et keegi waewaks wõtaks küsida, kas need kulud tarwilikud on. Härra aruandja pidas siiski tarwilikuks tähendada, ilma et oma wäiteid oleks põhjendanud, et need ei ole mitte harilikud kulud, waid erakordsed. Kui nüüd detsembri lõpul, kus eelarweaasta juba lõpule jõuab, kus mõne nädala pärast krediitid üldse kinni pannakse, tullakse krediidi nõudmisega, mis ettenägemata kulud need siis on, millest aasta lõpulgi ei teata, mis nad on. Siin on lihtsalt summad, mida walitsusel on meelde tulnud küsida. Näituseks on siin 497.500 marka kohtukuludeks põllutööministeeriumile. Eelarwes eneses on 500.000, marka määratud põllutööministeeriumile kohtukuludeks. Tähen dab, see ministeerium on osanud oma tegewuse nii seada, et tema ligi 1.000.000 marka loodab wõiwat ära tarwitada aasta lõpuks kohtukuludeks. Meil on juhuseid ohud waremalt kõnelda, kuidas seal kohtuprotsesse wabritseeritakse, kuidas ministeerium teeb igapäew isesuguseid korraldusi ja kui asi nii keeruliseks läheb, et enam ei suudeta lahendada, siis muudkui — kohtusse. Ministeeriumil on ametis 2 juriskonsulti kohtuasjade ajamiseks. Kellele läheb see miljon eritasu? Seda ei öeldud komisjonis, ega pole senni ka siin öeldud.

Edasi leiame näituseks, 300.000 metsalankide puhastamiseks. Metsade peawalitsus on alati haawatud näo teinud, kui keegi on julgenud tõendada, et temal metsaasjanduse alal süstemaatiline ja korraldatud majapidamine puudub. Aga kui asi korras on, siis pidi ometi ju metsade peawalitsusel teada olema, kas lankisid tänawu üldse olemas on wõi mitte ja kas nad puhastamist wajawad. Selle summa nõudmine näitab kõike muud, aga mitte korralikku asjaajamist. Et need kulud erakorralised oleksid, seda ei taha isegi härra Jürman wist tõendama tulla. Nii samuti leiame näituseks, hoonete korraspidamise peale 1.902.000 marka. Mis erakorraline kulu see on, kust need hooned tulid ja mispärast ei saadud nende korrahoidmist harilikus eelarwes ette näha? Siis majade omandamiseks 17.000.000 ja majade remonteerimiseks 7.000.000.—, tähendab 24.000.000.—. Ei mäleta, mitu korda Riigikogu kõnetoolilt juba on kõneldud, et ei tule maju osta ja sellega suurendada korterikriisi, waid kui hooned tarwis on, siis tuleb neid ehitada. Nüüd tullakse tagant järele ja nõutakse üle paari-

kümne miljoni majadeostmiseks ja ümberhitamiseks. Praegu on meil 14. detsember. Nüüd on krediit alles 1 lugemisel. Täna igatahes teda lõpulikult veel vastu võtta ei saa ka härrade Linnamägi ja Bergman'i retsepti järele.

Tähendab, täna tema seaduseks siiski ei saa. Seal tulewad aga jõulud, peale seda uusaasta ja krediitide sulgumine. Kuidas tahetakse see summa ära kuldada, ja kuidas tahab metsade peawalitsus lankisid puhastada 300.000 marga eest, kui ta alles nüüd tuleb krediiti nõudma? See ei ole enam krediidinõudmine, vaid ametkondade raharaiskamise tagantjärele seaduslikuks tegemine. Need summad on kõik välja antud ja tahetakse neid ainult sanktsioneerida.

Elkõneleja näitas juba, kui kerge käega summe määratakse. Näituseks nõudis siseministeerium kaitsepolitsei palkade lisaks 1.331.000 marka lisakrediiti, mida ka komisjon nõus oli lubama. Seal tuli aga ametkonna esitaja ja ütles, et ei ole niipalju tarwis, vaid jätkub 421.000 margast. Tähendab, ligi miljoni marga võrra oli võimalik komisjoni tüsata, sest et komisjon waewaks ei võtnud enesele mingisuguseid andmeid muretseda. See ei ole ainuke sarnane nähtus. Eelarwe seletuskirjas tuuakse ette, et sõjamineisterium on kõigest 20.000.000 lisakrediiti nõudnud ja et isegi ametnikkude 13. kuupalga on ta oma krediitidest välja maksnud. Kui nüüd kõigi nende kerge käega raha väljaandmise peale vaatamata, mis sõjamineisteriumis alati ette tulewad, siiski eelarwes niipalju ülejääki on, et ametnikkude 13. kuupalk wabalt välja maksta wõidakse, siis näitab see, et sõjamineisterium oli suure hulga miljoni ette küsinud ja need härrad, kes sõjamineisteriumi eelarwe oma monopooliks olid teinud, kes sõjamineisteriumi eelarwe läbiwaatamisest opositsiooni rühmad kõrwaldasid, ei võtnud waewaks waadata, kas sõjamineisteriumil kõiki neid summe tarwis on wõi mitte. Sõjamineisteriumile anti nii palju raha kätte, et ta sellega midagi peale ei osanud hakata, waid 13. kuupalga wõis wabalt krediidi ülejääkidest välja maksta. Mis mõte on siis üldse eelarwel ja tema läbiwaatamisel? Ametkond wõib võtta eelarwesse palju ise soowib. Ja kuigi puudus tuleb, siis on lisaeelarwete kaudu võimalik tagantjärele saada juba ärakulutatud summade sanktsioneerimist.

Ei taha üksikute summade juures enam peatada, waid tahan näidata veel paari

asjaolu peale, ja nimelt kuidas püsiwad alles asutused, mis juba ammu peaksid olema likwideeritud ja millel ammu enam krediite ei ole. Toitlusministeeriumi likwideerimise komisjon pidi 1. juuliks likwideeritud olema, aga nüüd, detsembri keskkel, tullakse temale krediite nõudma. (Rahaminister G. Westel: See ei ole õige, 1. oktoobriks pidi olema likwideeritud.) Wõib olla. Siis oli see wist riigiwaranduste likwideerimise komisjon, mis 1. juuliks pidi likwideeritama. (Rahaminister G. Westel: Wist oli! Wist oli see kusagil Hiinas?) Härra minister! Mina ütlesin oma kõne algul, et meil on võimalik ainult neid andmeid tarwitada, mis komisjoni aruandja suust libisewad ja wäga võimalik, et ma üksikasjades eksida wõin, sest meil pole võimalust olnud selle eelarwe juurde pääseda, ega tema kohta täpiseid andmeid saada. Härra minister ütleb, et riigiwaranduste likwideerimise komisjon pidi 1. juuliks oma tegewuse lõpetama. Tal wõib õigus olla, kuid ega see asja ei paranda, sest riigiwaranduste likwideerimise komisjon töötab ka veel praegu ja tema peale nõutakse üks miljon marka krediiti. Kuigi tema 1. juuliks pidi olema likwideeritud, ei ole aga nähtawasti loota, et ta 1. jaanuarikski likwideeritud saab, waid ta püsib edasi ning tulewal aastal nõutakse ta peale jällegi krediiti.

Siis selgub eelarwe seletuskirjast, et on lisaeelarwes 13½ miljonit, mis on tulnud juurde maksta Wene wedurite parandamise eest. Tähendab, Eesti wabrikandid tegid lepingu ja walitsus maksab. Waremalt on walitsus sel näol wabrikantidele annud 55.700.000 marka. Tähendab, Wabariigi Walitsus on toetanud 69 miljoni margaga erawabrikante selleks, et nad wõiksid võtta 23 wedurit parandada. Kas töölisi ka on toetatud? Sellekohaseid summe teie ei leia. Wabrikantidele on aga antud ligi 70 miljonit. Seletuskirjas öeldakse küll trööstiks, et oleme tasuks saanud 10 wedurit, mille wäärtus ä 7 miljonit. Kuid raudtee peawalitsus ütleb, et uus wedur maksab 10 miljonit, seega siis on wana wedur ainult 3 miljonit odavam. Eelarwe alamkomisjonis wõeti küsimus üles, kas ei oleks otstarbekohasem wanad wedurid, mis enam kui 10 aastat on sõitnud ja parandust wajawad, lihtsalt wanarauana maha müüa ja aued osta, mis peale muu ka kokkuhoid-

mist annaksid kütte suhtes. Uute wedurite ostmine tasuks enese seega ära ning jääks veel puhaskasugi wõrreldes wanade wedurite remonteerimisega ja nende tarwitamisega, eriti kui neid ostetakse 7 miljonit tükk. Tähendab, wanaranda on ostetud peaaegu uue weduri hinna eest ja sellega wabrikantidele antud 70 miljonit marka — lihtsalt toetusena.

Millest siis nüüd lisakulud kaetakse? Eelarwe seletuskiri ütleb nii väga lootustandwalt ja trööstiwalt, et lisakulud kaetakse suurenenud tuludest, nii et aasta lõpul puudujääk ei ole mitte suuremaks läinud, kui ta ette oli nähtud. See wõib ju olla, aga kui vaatame ligemalt neid tuluallikaid, siis näeme, et tulud on suurenenud just nendel aladel, kus nad langevad maksudena wõi mõnel teisel teel kehwmate kih tide peale. Wäga huwitaw on tähele panna, et 1. septembrist s. a. otsekohestest maksudest on saadud 65%, tollidest, mis töötawate rahwahulkade seisukohalt kõige vähem wastuwõetawad, aga 121%. Tähendab, 1. septembriks on sisse tulnud märksa rohkem, kui terve aasta summa. Krepostimaksu on 75½%, tulumaksu 63% ja maa ja hoonete maksu on 64%. Üldse on tuludest sisse tulnud 81%. Nii näeme, et otsekoheste ja warandusmaksude protsent on alla keskmise ja et seega sissetulekuid wõetakse just kehwmalt kihilt. Ei suurene aga maksud, mille abil maksukoorma wõiks weeretada maksuwõimeliste peale, waid just wastupidi — wähenewad alata.

Teine tuluallikas on kokkuhoidmine seal, kus seda sugugi olla ei tohiks, see on hoolekande alal, wangide ja Harku kolonii ülespidamise juures. Öeldakse, et seadus on liig hilja wastu wõetud ja selle tõttu ei ole saadud suurendatud toidunorme wälja anda. Meie teame aga, et mõned seadused on aastate kestes wastu wõtmata. Kes on süüdi seaduste wastuwõtmise pikale wenitamises? Eks walitsewad erakonnad. Määratakse küll summad, aga aasta lõpul tuleb minister ja ütleb, et ei olnud seadust. Seadus jäetakse aga ilusti wastu wõtmata. Tehakse aga ilus käeliigutus, et näidata, nagu tahetaks kõik teha, aga ei saadaks. Põllutöministeeriumil on üle jäänud maaparandustööde krediiti 4.200.000 marka. Samal ajal teame aga, et mitmel pool just nõutakse, et põllutöministeerium maaparanduse töid teeks ja vähemalt pooleliolewad lõpetaks. Pärnumaal näituseks, jutustati

suwel juba, et olla pööratud põllutöministeeriumi poole märgukirjadega, et asutakse jätkama sookuiwatustöid, mida juba Wene walitsus alustanud ja kus eelplaanid kohalikkude elanikkude teades walimis. Walitsus aga ei arwa heaks elanikkudele wastatagi ja nüüd konstateeritakse, et 4.200.000 on krediiti üle jäänud.

Summe, mida tarwis oleks kulutada, ei kulutata. Selle wastu antakse aga lisaeelarwete näol summe sinna, kuhu neid anda ei tuleks. Sarnane lisaeelarwe kokkuseadmise kord ja tendents nõuab muidugi, et lisaeelarwet ei arutataks harilikus korras, waid et see eelarwe masindataks üle peakaela läbi, wõetakse Riigikogus ühel päewal kolmel lugemisel wastu ja pandaks kohe maksma, nii et ta juba järgmisel hommikul kohtade peal seadusena maksaks. Nähtawasti ei juleta teisiti talitada. Kui aga juba enamuserakonnad ise tunnewad, et asjad nii mädad on, et neid sugugi puutada ei tohi, siis peab asi tõesti halb olema. Meie aga ei wõi lubada töörahwa rahaga nõnda talitada, ei wõi lubada sarnast kodanliste erakondade poliitikat, ja sellepärast hääletab meie rühm selle lisaeelarwe wastu.

Rahaminister G. Westel: Aus-tatud Riigikogu liikmed! Minu eelkõneleja härra Piiskar, on suurte numbritega suure numbri teinud. Kui ta siin nimetas 500 miljardi kulutamisest, siis kõlab see kokku wõttes meie kolme lisaeelarwet otse kohutawalt ja awaldab niisugust muljet, et siin tõepoolest rööwlitega tegemist on, kes walmis on ei tea missuguseid kuritegusid korda saatma. Härra Piiskar wist mäletab esimest kahte lisaeelarwet, milledest üks suwel ja teine septembrikuul wastu wõeti ja teab ka wist, et need sisaldasid ainult summasid tarwiliste chitustööde jaoks, meie produktiwallikate alal nagu sadamad, raudteed jne. Selle üle sai väga palju räägitud ja waieldud aga ometi wõeti mõlemad lisaeelarwed wastu. Praegune eelarwe olla härra Piiskar'i ütelse järele üle 300 miljoni, kuna aga eelarwet lähemalt waadeldes selgub, et ta ainult 170 miljonit suur on. Kui veel meeles pidada, et suwel, kui perekonna-abiraha kõrgendati ja 13 kuupalk riigiteenijatele määrati, siis ei suurendatud mitte krediiti waid tähendati just Riigikogus, et see tuleb aasta lõpul teha. Nüüd ongi kolmandas eelarwes kõige suurem osa sellest ülekulutamisest, mida teie nimetate raiskamiseks, just eelpool tähendatud pal-

gad. Kui nüüd üksikuid lisaeelarwe punktisid waadata, mis tõesti erakorralised on, näituseks Piirissaare tuleõnnetutele abiandmine, siis leiata ka nende hulgas üksikuid summaseid, mis tõesti üle kulutatud on. See ülekulutamine ei ole aga mitte suurem meie eelarwe juures kui pool protsenti. Kui teie waewaks wõtate teiste wäljakujunenud riikide eelarwepraksist jälgida, siis leiate, et seal ülekulutamised palju suuremad on, nii et see Eesti riigis aru saada on. Mis puutub nende kahe nähtuse kohta, mille peale eelkõneleja tähendas, nimelt kahe riigiasutuse, see on — riigiwaranduste osakonna ja toitusministeeriumi likwideerimise komisjoni ülekulutamise kohta, mida rahaasjanduse komisjon maha kärpis, siis wõin ma selle kohta järgmist ütelda: riigiwaranduste osakonna tegewust kawatseti lõpetada 1. juulil 1922 a. ja wõeti ta üles 1922 a. eelarwesse, mis kokku seati juba 1921 a. lõpul ja wastu wõeti selle aasta kewadel ainult summad pooleaasta peale. Kuid juba kewadel, peale eelarwe kinnitamist selgus, et riigiwaranduste osakonda ei saa mitte likwideerida tähtajaks, kui ei taheta ühes sellega riigile suuri kahjusid teha, sest riigiwaranduste osakonna töö seisab selles, et igalpool laialipillatud üksikutes kohtades, kas kindlustes ehk mujal, warandusi koguti ja müüdi. Weel kewadel 1922 a. sõlmiti suurem leping, mille teostamine sündis alles peale 1. juulit. Kui oleks 1. juulil selle osakonna tegewust pidanud lõpetama, siis oleks riik igatahes wäga suuri kahjusid saanud, sest selle osakonna peal olid funktsioonid, mis seaduse läbi tema peale olid pandud, see on waranduste kogumine, registreerimine ja nende likwideerimine, mis mitte kõlblikud ei ole. Esimesest juulist kunni tänapäewani wõi selle kuu alguseni on riigiwaranduste osakond likwideerinud 42½ miljoni eest wanu wäärtusi. (J. Piiskar (is.): Aga palju ta enese peale kulutas?) Aga palju ta enese peale kulutas? Siin Teie lugesite ette, et ta nõudis 1.200.000 marka selle tegewuse peale ja sellest jääb weel tulewa aasta peale üksikuid warandusi likwideerida, näituseks uppunud laewu, küsimus, mis wõib riigile umbes 20 miljoni marga eest kasu anda ja weel palju teisi asju. (Wahel hüüe pahemalt poolt: Tõstetakse wälja ja lastakse jälle põhja!) Kust teie seda teate? Ega teie sinna etteotsa pole seatud. Selle üle wõib ju igatahes otsustada kas kõik need

warandused tulewad Jumala hooleks jätta wõi mitte. Seda otsustagu Riigikogu. Teiseks on küsimus toitusministeeriumi likwideerimise komisjoniga. Esimeseks oktoobriks tema ei saanud mitte oma tegewust lõpetada, ei saa ka nii pea kui taheti, kui ta seda tööd pidi korralikult läbi wiima. Igal ühel on selge, et kui nüüd nõutakse korralikka aruandeid, siis peab tööd tehtama. On ka selgunud, et seal on riigil õige suured summad saada, mida on ka osalt juba sisse nõutud, kuna osa praegu sisse nõudmisel on. Niisama wõib ütelda, et sellel samal osakonnal selle lühikese aja jooksul, kus ta edasi pidi töötama, umbes 18 miljoni eest warandusi likwideerida on. Ja kui see komisjon nüüd seda tööd katkestab, siis peab seda keegi teine asutus jätkama. Ja kui seda teeks näituseks riigikontroll, siis peaks ta omale suurema arwu ametnikka juurde wõtma, kuna komisjonis praegu ametnikud on, kes selle asjaga wilunud ja sellepärast seda tööd palju paremini saavad teha. Igatahes mina wõin selle peale deklareerida, et kui Riigikogu seda wastu ei wõta, siis oleme sunnitud neid ametnikka kas wõi hommepäew lahti laskma ja riigiwarandused jääwad siis saatuse hooleks.

Il lugemisel teen mina wastawa paranduse üles wõtta need krediidid, mis rahaasjanduse komisjoni poolt kärbitud said.

Sõjaminister J. Soots: Austatud Riigikogu liikmed! Ma palusin sõna, et wastata härra Piiskar'i seletuste peale. Nimelt tegi tema etteheiteid, et sõjaministeerium ei nõua lisaeelarwet, tähendab, tema on ette küsinud ja neid komisjoni liikmeid, kes seda eelarwet läbi waatasid, on tema ninapidi wedanud, on sedawõrd ette küsinud, et ta enam lisaeelarwet ei tarwitse, ehk ta küll 13. kuupalga wälja on maksnud.

Ma tahtsin selle kohta wäikest õien dust anda. Tõesti 13. kuupalga on sõjaministeerium wälja maksnud ja selleks ta tõesti lisaeelarwet ei ole nõudnud. See on tulnud esiteks sellest, et minul ei ole ohwitseride ega sõdurite koosseis mitte alati ühesuurune, mõnikord on neid rohkem, mõnikord vähem. Nimelt peale uue aasta hakkas ohwitseride arw wähenema kunni sügiseni, sellepärast et üksikud ohwitserid ära läksid. Kui aga uued ohwitserid koolist wälja tulid, siis oli minul neid jälle üle koosseisu. Aga aasta läbi tuli wälja, et kogusummas mul natukene vähem ohwitserisid oli, kui koosseisus ette nähtud. Selle läbi tekkis muidugi

ülejäak. Niisama oli koosseisudes ette nähtud, et teatawatel kohtadel peawad olema üleajateenijad unterohwitserid. Nende palk on palju kõrgem kui ajateenijatel. Üleajateenijad wõisid aga teenistusse jääda alles siis, kui kaasteenijad tagawarawäkke lasti. See sündis ainult künni sügiseni hariliku palga eest, aga siis hakkas kõrgendatud palka saama. Selle läbi tekkis jälle ökonomia. Kolmas ülejäak tekkis sellest, et minewal aastal ei wõinud ette näha, kui edukalt läheb sõdurite õpetamine. Ja kui süwel õpetamine läks intensiivseft, siis mina esinesin Riigikogu ees seadusega, et antakse õigus Wabariigi Walitsusele neid, kes teatawa aja wälja teeninud, 1. nowembril koju lasta. See sai ka täidetud. Ja selle järelduusel need inimesed 1. nowembrist künni 1. jaanuarini muidugi palka ei saa, kuna aga eelarwes neile terve aasta palk ette nähtud oli. Kõik need asjaolud andsid paljade ülejäagi, mis wõimaldasid 13. kuupalga wälja maksta ilma lisakrediiti nõudmata. (J. Piiskar (is.): Aga teised summad?) Teised summad, mis üle pidid jääma, neid leiate Teie tänases eelarwes. Need tekkisid nimelt sellest, et hinnad toiduainete peale on muutunud. Nemad ei ole küll muutunud mitte sellel määral, nagu rkl. Martna siin hiljuti tõendas, aga nemad on siiski muutunud, nimelt on alanenud, ehk küll mitte kõigi ainete peale ühewõrra. Nõnda näituseks oli eelarwes kaartehinnaks 150 marka puud, kuid selle hinna eest mina kaeru ei ole saanud. Kaartele tuleb sellepärast juurde maksta. Aga leiwahind on alanenud ja selle tõttu on tekinud ülejäagid, mis sugused ka on ette pandud eelarwes üle wiia teiste tarwiduste peale, mis on wiimasel ajal üles kerkinud. Sellepärast mina arwan, et rkl. Piiskar'i süüdistused ei ole sugugi põhjendatud.

Teedeminister K. Ipsberg: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Piiskar arwas heaks mõne sõnaga ka wedurite parandamist puudutada ja rääkis sellest nii, nagu oleks sellega riik suurt kahju saanud, et on nii ja nii palju wälja makstud ja selle eest wanaranda saadud. Ma tean, et teie rühm ja weel need, kes teie selja taga istuwad, algusest saadik selle tellimise wastu olid. Kui Wabariigi Walitsus sel ajal tellimist Wene waitsusega sõlmis, siis oli temal peasihts, et wabrikutes tööliste tööd

muretseda, sest 1920 aasta lõpul, nagu teie igaüks teate, olid meie wabrikute tööolud wäga wiltsad. Ja siis olid just need härrad, kes täna ennelõunat nõnda ägedalt piikisid murdsid tööliste kaitseks, need, kelle jalad ei wäsinud ja kelle saapatallad ei kulunud, et Wene saatkonnas käia ja seal seda tellimist nurja ajada, et Eesti tööliste mitte tööd muretseda.

Wedurite parandamisega oli lugu nii: 23 wedurit wõeti Wene walitsuse käest meie walitsuse poolt parandada. 23 wedurist anti 13 tagasi, 10 jäid meile töötasuks. Need rahasummad, mis wälja makseti nende 10 weduri eest, ei ole, neid 10 weduri hinnaks arwates, mitte suured, seega onandatud wedurite hind mitte kallis. Niisugust lõbu endale lubada, et wanu wedurid mitte parandada, waid wanarauaks otsekohe maha müüa, mida olete kuulnud wast kusagilt Ameerikast, seda lõbu meie enesele weel lubada ei wõi. Meie oleme sunnitud oma wedurid parandama, nende eluiga nii kaua kui wähegi wõimalik pikendada ja kui meie majandusline seisukord paraneb, siis on ka kawatsus uusi wedurid muretseda, mis muidugi paremad on kui praegused. See on faktiline külg, mida ma wedurite parandamise kohta wõin ütelda.

Siseminister K. Einbund: Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Johanson ähwardas kaunis sõjaka tooniga kõiki neid walitsuse liikmeid, kes 1922 a. eelarwe-seadusega teatawad summad kulutamisele on annud, ülekulutuste eest, mis nüüd aasta lõpul selgunud, kohtulikule wastutusele wõtta. Sellepärast, austatud Riigikogu liikmed, mina, kui üks walitsuse liigetest, kes ka ülekulutusi on pidanud lubama, luban enesekaitseks Riigikogule esitada nende ülekulude kohta lühikese ülewaate. Üks liik ülekululisid, pealiik, siseministeeriumi alal on palgad, kuid Riigikogu on ise wastu wõtnud seaduse ametnikkudele 13. kuupalga wäljamaksmiseks ja lubanud ministeeriumidele maksta nimetatud palka eelarwe ülejäakidest, kui neid ülejäakisid on. Siseministeerium, oma ülejäaki kalkuleerides, leidis, et Riigikogu oli seewõrd napilt meile aasta eelarwe wastuwõtmisega krediiti andnud. Ministeerium ise oli seewõrd napilt krediiti ka küsinud, nii et 13. kuupalga kuskilt wõtta ei ole. Järjelikult pidime meie esinema sellekohase ülekuulu eelarwega. Sel aastal on walitsus otsustanud ametnikkudele palkasid selle kuu 15.

wälja maksta. Meil ei ole aga rohkem raha ametnikkudele palkade wäljamaksmiseks, mis homme wõi ülehonne peab sündima, kui ainult 2 miljonit marka, kuna aga kuus palkade peale umbes 16 kuni 17 miljonit wõi rohkem wälja läheb. Milles on siis praegusel korral ministeeriumi juht süüdlane? — Edasi, järgmine liik on toetus ja arstiabi. Sellekohase seaduse põhjal on igal ametnikul õigus, kui temale arwete järele arstiabi mitte wälja ei makseta, nõuda, kas wõi kohtuteel arstiabi wäljamaksmist, mis ka ministeeriumi poolt peab tehtud saama sellekohase eriseaduse alusel. Nüüd ma mäletan wäga hästi, et 1922 a. eelarwe-komisjoni alamkomisjonis siseministeeriumi eelarwe kohta suured waidlused olid. Seda peab ka Riigikogu liige härra Johanson mäletama. Meie näitasime täpisealt, et meie nii wäikese summaga läbi ei saa, mis sai lubatud rkl. Johanson'i pealekäämisel kui ka teiste komisjoni liigete enamusel pealekäämisel. Tagajärg oli see, et meie aasta lõpul ei saa kõiki seaduslikka kulusid, mis meie seaduse järele tingimata peame wälja maksuma, katta. Aga mina, kui ministeeriumi juht, pean kuludele alla kirjutama, ehk seda peab minu abi tegema, sest kulud peawad kaetud saama. Loomulik, et meie olime sunnitud rahaministeeriumi kaudu lisaeelarwega esinema. Need oleks kõik wäikesed kulud. Pisut suuremad kulud kuuluksid kolmandasse liiki ja need on majanduslised kulud. Majanduslised kulud teewad wälja 765.000 marka kogu ministeeriumi kohta. Kui Riigikogu liige härra Johanson meelde tuletab, siis olid meil alamkomisjonis selle üle jällegi mitmed waidlused, kas tuleb ministeerium selle summaga wälja wõi mitte. Mina omalt poolt näitasin, et ministeerium aasta lõpuni selle summaga wälja ei tule ja et meil aasta lõpul tuleb tahes ehk tahtmata esineda lisaeelarwe nõudmisega. Nüüd on see praegusel korral meil siin käes. Praegusel korral peaks osa wastutust alamkomisjoni peale langema, sest et nemad kõigi ministeeriumide andmete wastaselt on kärpinud rohkem, kui seda ministeerium tõesti nõudis. Ja nüüd ma ütlen, missugused need kulud on. Siin on walgustuse kulusid, ruumide puhastamise kulusid, optantide weokulud, jne. Nüüd, austatud Riigikogu liikmed, ma küsiks, kas mina sellepärast, et eelarwe alamkomisjon kõigi minu wäidete wastu ometi need summad maha kärpis, kas mina sellepärast wõiksin ruumid küt-

mata jätta, et ametnikud ei wõiks kantseleides olla, ehk kas mina wõin linnale elektriwalguse ja wee eest arwed maksmata jätta, mis ette on pandud? Kui austatud Riigikogu liige härra Johanson ähwardab mind niisugusel korral kohtulikule wastutusele wõtta, siis on tõesti kerge seda wäljendada Riigikogu kateedril, aga riigiwalitsemise juures ei ole see mitte nõnda. (A. Anderkopp (tõer.): Kui raha ei ole, siis wõtame.) Mina seda ei seleta, härra Anderkopp, waid mina ütlen, et need arwed ei ole weel makstud, kuid nemad on maksmiseks ette pandud. Siis on weel teedeministeeriumile maksta Wenemaalt tulnud optantide weokulud, sellekohased arwed on meil olemas. (J. Piiskar (is.): Kas need kulud on eelarwes?) Need on siin sees. Kas Teil on kõlblist õigust mind selle eest wastutusele wõtta? (L. Johanson (sd.): Aga liikuw warandus?) Mina tulen weel selle juurde. Kui meie nüüd edasi läheme, siis wõtame kõige kahtlasema liigi, s. o. 21.000 marka sõiduja päewarahad. Nendega on asi järgmine: Petserimaal oli meil tarwis sõjakahjude erakorraliseks wäljaarwamiseks komisjoni kohapeale saata, sest walitsus oli otsustanud osa Wene sõjakahjusid ka tasumisele wõtta, mis waremalt katmisele ei tulnud. Silmas pidades piiriäärse raiooni elanikkude puudust ja lagunewat olukorda, otsustati seda tasu maksta ja meie pidime erakorralised ametnikud wälja saatma, kes kauemat aega kohapeal sõjakahjud pidid selgeks tegema. Need olid tõesti ettenägemata kulud. Mina leidsin teades, et tõesti puudus tuleb summadest, et arwed tulewad pärast wälja maksta, siiski enese õigustatud olewat seda tegema, et wõimalik oleks piiriäärse raiooni elanikkudele kiiremalt sõjakahjud wälja maksta. Muidugi, kui mina selles arwamises oleks olnud, et krediidi ülekulu liig suur tuleb, ei oleks ma neid ametnikka sinna wälja saatnud ja sõjakahjud oleksid tasumata jäänud. Nüüd wõtame tõesti selle wiimase summa, mille eest härra Johanson mind wastutusele wõiks wõtta, see on liikuw wara 30.000 marka. Mina ütlen awalikult, millest see on tulnud. See on tulnud lihtsalt sellest, et ministeeriumi raamatupidaja ettenägematuse tõttu on tellimine selles osas suuremal arwul sisse antud. Suwe keskpaigas, kui tellimine anti, oleks pidanud tema kalkulatsiooni järele wälja tulema, kui aga arwe magasinist tuli, siis selgus, et summa suurem

oli. Tõesti see on ainukene osa, mille eest wastutusele wõiks wõtta, kuid niisugusel korral on ju wäga kerge seda lauda wõi tooli maha müüa ja sel teel need 30.000 marka tagasi saada. Nagu härra rahaminister siin seletas, on rajamise aja-järgul kõige korralikumas ministeeriumis wõimalik, et sarnased 30.000-lised summad ette tulewad. See on loomulikult muidugi pärast Rügikogu heakskiitmise asi. Need oleks kõik need liigid ja mulle näib, et siin ei ole ühtegi niisugust liiki, mille eest wõiks kõlbliselt wastutuse küsimust üles tõsta.

Nüüd edasi küsib minu käest härra Johanson seletust, kuidas ministeeriumi ühel alal nõutud suurem summa pärast aga eelarwe-komisjonis maha kustutatud minu enese poolt. See tuli sellest, et meie esitasime kogu ametkondade kohta, aluseks wõttes ametnikkude arwu, 13. kuupalga nõudmise juba septembri lõpul, arwamises olles, et meil krediidi ülejääke, peale väikeste summade ministeeriumis ei ole, kuid krediidi ülejäägid ei ole septembrikuu lõpul veel kindlasti teada, sest kohtade pealt, kus siseministeeriumil kaunis rohkesti asutusi, on aruanded alles tulemata ja sellepärast ei wõinud meie kindlasti teada, kas seal ülejääki on wõi mitte ja meie esitasime 13. kuupalga nõudmise kõigi ametnikkude kohta. Nüüd aga, detsembri keskpaigas, oli meil selge, palju meil tegelikka ülejääke on aastases eelarwest ja palju meie nendest ülejääkidest wõime 13. kuupalga katta. Selgus, et meie tõesti oleme umbes 500 tuhat marka rohkem nõudnud selles osas. Kui see mulle teatawaks sai, et meil niipalju ülejääki on, palusin ma ministeeriumi esitajat eelarwe-komisjonis otsekohe seda deklareerida ja see summa eelarwest maha wõtta. See on wiga, mis ette wõib tulla, kui arwed kohtadelt veel ei ole tagasi tulnud ja kindlaid teateid ei ole.

J. Piiskar (is.): Algaksin sellega, millega lõpetas härra siseminister. Tema ütles kõneldes kaitsepolitsei palkadest, et esialgul oli esitatud nõudmine 1.331.000 marga suuruses, pärast aga wõeti üles ainult 421.000 marka. Ta seletas, et nowembrikuul, kui lisaeelarwe esitati, ei olnud kindlaid andmeid selle kohta, kuipalju ülejääki on ja kuipalju lisa nõuda tuleb ja selle tõttu olla nad eksinud ning üles wõtnud kolm korda suurema summa, kui tegelikult tarwis. Et sarnane suur eksitus

wõimalik on, see näitab, et kusagil peab lohakuks olema. Ma küsiks nüüd: Palgakrediidid figureeriwad terwes lisaeelarwes ja kui siseministeeriumi kaitsepolitsei ametnikkude kohta on kolm korda suurem summa üles wõetud, kui tarwis, mida härra minister põhjendab sellega, et kohtadelt ei ole andmeid tulnud ülejääkide kohta, ja kui silmas pidada, et teistel ministeeriumidel on kohtade peal samuti asutusi ja oletada, et samasugustel põhjustel, kui siseministeeriumiski, ka teistes ministeeriumides kolm korda suuremad summad on üles wõetud, siis mis on selleks tehtud, et ka teiste ministeeriumide kohta õigeid summe leida? Peab ju arwama, et analoogiliselt siseministeeriumile ka teised ministeeriumid: teedeministeerium, haridusministeerium, kohtuministeerium jne. on kolm korda suuremad summad nõudnud, kui tarwis. Miks ei ole teiste ministeeriumide juures kärpimist ette wõetud? See asjaolu näitab, kui kerge käega summe eelarwesse üles wõetakse.

Edasi rõhutas härra siseminister, et krediidi suurendamine on tingitud peasjalikult 13. kuupalkadest. Kes on selle wastu olnud, et 13. kuupalkadeks krediiti määrata? Kui keegi selle wastu ei ole olnud, siis ei oleks tarwis olnud selle üle waielda. Kõneldi hoopis teistest asjadest, kõneldi sellest, et pannakse eelarwed ette alles siis, kui summad on juba ära kulutatud. Härra minister küsib: Kas ma pean optantide woarwe maksmata jätma, kas pean kütte maksmata jätma. Kui on osa kulusid tehtud, arwed kokku wõetud ja ette wõib näha, et on tekkinud lisakrediidi tarwidus, siis oleks pidanud I ehk II lisaeelarwe puhul krediitisiid nõudma. Küte on määratud teatawate normide järele, mille wastu ei ole waieldud ja mis pidid olema kõikidele asutustele ühesuguselt makswad. Kui kütet rohkem kulutati, kui eelarwes määratud, siis on see küttematerjaali raiskamine. Mispärast on rohkem kulutatud? Kui osa küttematerjaali on teist teed läinud, siis tulewad süüdlased wastutusele wõtta.

Kõneldes kurikuulsast riigiwaranduste likwideerimise komisjonist, ütles härra rahaminister muuseas, et seda komisjoni nii pea likwideerida ei wõi. Küsimise peale, missugused warandused sel komisjonil veel likwideerida on, wastati komisjonis, et okkupatsiooni ajast olla järele jäänud hulk plekktoose, mida

weel likwideerida pole saadud. Nende kohta tehti seal irooniline märkus, et kas ei oleks parem, kui koi ja rooste need toolid ära rikuks. Edasi kõneldakse laewadest, mis põhja wajunud. Tõsi, et laewu on põhja wajunud, kuid meriasjanduse peawalitsus ütleb, et nendest on täiesti asjata kõnelda. (A. Weiler (töer.): Aga õhulaewu on ka ära uppunud!) Neid toote Teie wälja ja ehitate neist õhulosse „sinise esmaspäewa“ puhul. Kuidas uppunud laewade päästmisega lugu on ja miks peajaslikult wanu laewu on päästetud, selle kohta teatati, et wanu laewu on üles tõstetud osalt meretee wabastamiseks. See oli ju töö, mida tegema pidi, kuigi iga laewa kohta see motiiv ei käi. Wäärtuslikumad laewad on aga alles tõstmata, miks — see on selgusetu. Kui neid tahetakse tõsta wõi müüa, siis on arusaamata, miks seda pole senni tehtud, sest ega nad merepõhjas wäärtuslisemaks muutü. Komisjon, nähtawasti, ei hoolitsegi waranduste eest, waid ta hoolitseb rohkem selle eest, kuidas enese eluiga pikendada. Komisjonis tähendati selle peale, et sarnased komisjonid on nii wisa hingega, et kui neile 6 kuud aega antakse, siis kestawad nad tingimata 6 aastat. See oli ühe komisjoni liikme arwamine, kes ei kuulu pahema tiwa meeste hulka.

Härra sõjaminister arwas leidwat Ameerika, kui ta ütles, et koosseisud ei olla alati mitte ühesugused. Kui nüüd lugu nii on, et koosseisud ei ole alati täis, et on teataw osa kaitsewäelasi koju lastud, ja sellega palkade arwet vähendatud, siis mispärast ei wähenenud wäljaminekud ka teistel aladel, näituseks korteri ja ülespidamise arwel? Härra sõjaminister tõi wabanduseks ette, et kogupõllumehed olla appi tulnud oma mühawate kalliste kaertega. (W a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t.) Jah, härra minister ütles just nii. Ja kui see nii ei olnud, siis Teie ehk õiendate. Wõib ju olla, et nende kaerte kohta maksab — mis kallis, see kaunis. Aga kui sõjaminister kõik oma ülejäägid ära kulutas kaerte peale, siis tuleme meie teise küsimuse juurde, mille peale ma juba warem tähendasin, et tahetakse ametisse panna riigi kulul põllumeeste instruktorid, kes poliitilist kihustööd teewad ja nüüd on neilt kallid kaeru muretsetud. (W a h e l h ü ü e A. J ü r m a n ' i (põl.) p o o l t.) Noh, härra Jürman, ma arwan, et Teil tuleks kõige pealt oma poolehoidjate kohta selgusele

jõuda. Teie heaksmeeleks wõin ma ütelda, et mul on päris kindlad andmed, et Teie maapõllumehed ja pangapõllumehed on peret heitmas: ühed otsiwad enesete liiderit ja teised otsiwad karjalambaid. Härra Jürman, kui Teie ütlete, et see nii ei ole, siis wõiksin ma täpipealsem olla.

Lõpuks tulen härra teedeminister Ipsberg'i wäidete juurde. Ma pean ütleva, et ma teda halvasti kuulsin, küll mitte enese süü läbi, waid rohkem härra Habermann'i süü pärast, tema oli wäga pahane minu ütelse pärast, et wabrikantidelt saadud wedurid on wanaraud. Aga tema ei näidanud, et nad seda mitte ei ole. Nad wõiwad küll sõita, nad wõiwad parandatud ja korras olla, aga mina ütlesin, et raudtee celarwet läbi waadates arutati alamkomisjonis, et kas ei ole mitte parem wanemaid wedurid üldse maha müüa ja neid mitte parandada ega tarwitada, sest et kütte ja muu kulude tõttu on nende käimaspidamine kahjulik. Kui nad ära wisatakse, ja uued ostetakse, siis kütte ja muude kuludega kokkuhoidmise tõttu uued wedurid on odawamad tarwitada, sellest oli jutt. Kui lugu nii on, et nad enam kasulikud ei ole, siis on nad wanaraud ja muud mitte midagi. Mis nendega siis teha, kui nad töötamiseks kõlbmatud, kuigi tehniliselt korras on? Teiselt poolt tõendas härra minister pahemale poole, nagu oleks käte ja jalgadega wastu oldud, tallad läbi kulutatud joostes teatawate asutuste wahet, et Wene wedurite tellimist mitte ei oleks saadud. Meie küsimine wahelhüüetes, kes need olid, kes käisid. Härra minister jäi aga wastuse wõlgu. Ma küsin temalt weel kord, kui temal on andmeid, et on mingisuguste asutuste wahel joostud selleks, et seda tellimist nurja ajada, siis õelgu ta siit kõnetoolilt, kes seda on teinud. Kui tema seda aga mitte ei ütle, siis lubatagu järeldada, et minister lihtsalt ühe demagoogilise luiskamise toime pannud. Mina pean sel puhul seletama, et meie rühm ei ole kunagi olnud selle wastu, et astutaks läbikäimisse Wenemaaga, et sealt kas wõi wedurid parandada wõetaks. Meile on etteheiteid tehtud, et meie selles mõttes liiga peale käia, et meie püüdwat suurt numbrit teha, et läbikäimine Wenemaaga küllalt ei edene. Nii siis on meile etteheiteid tehtud, et meie selles küsimuses liiga peale oleme käinud. Kui mina weduri parandamise küsimuse kõne alla wõtsin, siis puudutasin mina hoopis teist külge ja nimelt seda, kuidas

Eesti wabrikantidele on maksetud nende wedurite parandamise puhul 70. miljonit ja kuidas selle eest on saadud 10 wäga kahtlase wäärtusega wedurit. See küsimus ei ole minule selge ja keegi ei ole waewaks wõtnud seda selgitada. Meil on täieline põhjus oletada, et walitsusel ka mitte selge ei olnud, et wabrikandid mitte nende wedurite parandamisel omaga wälja ei tulnud, ja et need summad mitte täiesti muidu ei ole nendele antud. Kui tullakse ja öeldakse, et sel teel muretseti tööd, siis pole see õige. Wabrikandid oskasid ainult walitsuselt wälja pressida 70 miljonit. On wäga tõsiseid põhjusi kahelda, et see lihtsalt oli antud neile saia-rahaks, ilma et sest oleks olenenud lepingutäitmine, et sellest oleks tööliste tööd muretsetud, wist selsamal põhjusel, mis pärast härra Soots peab paremaks osta kogupõllumeeste kallid kaeru ja mitte harilikude põllumeeste odawamaid kaeru. Kui härra teedeministril on mingisuguseid andmeid, siis toogu ta nad ette. Kui tema seda aga ei tee, siis jääme meie selle arwamise juurde, mida ma siin juba ette rõhutasin.

L. Johanson (sd.): Ma luban ainult paar wäikest märkust. Härra siseminister tegi üldisest etteheitest just kõige enne järelduse ja katsus põhjendada neid ülekulutusi, mis siseministeeriumi alal ette tulnud. Siseministeeriumi eelarwe on aga üks wäiksematest eelarwe osadest ja ta kujutab neist wäljaminekutest ja ülekulutustest, mis selles eelarwes ette on nähtud, 15.000.000 miljonit. Oleks igatahes otstarbekohasem olnud kui walitsuse esitajatest oleks mõni nende ministeeriumide eelarwe seletustega esinenud, kus suuremad summad ette on nähtud. Nii, näituseks, teedeministeeriumis on 112½ miljonit ja sealt oleks meie palju parema pildi saanud. Härra siseminister ütles, et eelarwe alamkommissjon olewat summad, mida siin ministeeriumi esitajate poolt ette toodud, kärpinud. Selles süüdistas ka mind, kuid kui alamkommissjoni enamus ja peale selle eelarwe üldkommissjon need summad maha kustutas, siis küll wist sellepärast, et tõesti ei suudetud kindlaks teha, et rohkem tarwis on. Sel korral wastu ei waieldud, ei siseministri ega ka tema esitajate poolt. Eelarwe üldkommissjonis ei protesteeritud alamkommissjoni kärpimiste wastu — kuid see on ka täiesti kõrwaline asi. Peaasi on see, et siin on üle kulutatud ja et õigel ajal ei ole lisa-

arwega esinetud. Mina nimetasin lisa-eelarwe täiesti lubatud nähtuseks, kuid praegusel korral ei ole tema seda just mitte sellepärast, et sisaldab ülekulutusi. Selles see wiga just seisabki, kas on õigus siseministrit wastutusele wõtta wõi mitte. Siis, mina ei ole eriti siseministri kohta nõudmist üles seadnud, waid olen toonitanud, et süüdlased saaks wastutusele wõetud. Ei ole ka selle wastu waielnud, et palgaseaduse põhjal wäljaantawad toetussummad ära jääks. Mina ei nimetanud mitte paragrahw 1 ega ka paragrahw 3, kus on toetusrahad, waid paragrahwe 4, 6, 7 ja 8. Need on täiesti niisugused kulud, millega wõib kokku hoida ja millel ei ole seaduslist alust, millest oleks tingitud need ülekulutused.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Jürman: Wäga huwitawalt astusid täna just pahempoolsed rühmade esitajad ülesse, kui nad täna selle lisa-eelarwe juures igast juuksekarwast kinni püüdisid hakata, et lisa-eelarwet hukka mõista. (**L. Johanson** (sd.): Need olid teraskõied, need ei olnud mitte juuksekarwad.) Aga kui sarnaste härrade käest küsida, kuidas teie ise walitsesite riiki umbes 2 aastat tagasi? Sel ajal ei nõudnud teie enda käest üldse eelarwet, tähendab teie walitsesite riiki ilma eelarweta, andsite wälja summased ja wõtsite neid sisse, ilma et mingisuguse eelarwe järele oleks käidud. Kui nüüd niikaugele on jõutud, et riiki walitsetakse eelarwe järele ja mõnel korral esitatakse ka lisa-eelarwe, siis pean tähendama, et see on suur samm edasi. Kui meie weel peatame lisa-eelarwe juures, nende summade juures, siis meie näeme, et suurem osa summased on jällegi põhjendatud teie oma poolt wastuwõetud seadustega. Nii et härra Piiskar'i seletus ja ütelus, et see lisa-eelarwe kuhugi ei kõlba, käib tema töö kohta, kui ta teatud seadusi wastu wõttis, mis suurendasid riigi wäljaminekuid ja sellega lisa-eelarwe paratamataks sai. Edasi, kui meie waatame neid etteheiteid, mis härra Johanson siin ette tõi, peatades üksikute paragrahwide juures näituseks wangimajade peawalitsuse eelarwes, käsitades nende summade wähenamist, mis wangide ülespidamiseks määratud, siis oli see tõeludega wassimine. Ma ei usu, et härra Johanson, kes eelarwe-kommissjonides töötanud on ja teab, et summe ühest paragrahwist

teise üle kanda ei wõi, seda ise uskus, mis ta ütles, nagu oleks wõimalus toiduainete peale määratud summadest kantselei kulusid katta, waid siin tuldi jälle kõige madalama demagoogilise wõttega wälja. Mitte toiduainete portsjoni vähendamisest ei jäänud summasid üle, waid seadus, mis suuremad toiduportsjonid ette kirjutas, wõeti hiljem wastu, kui eelarwe, kuhu juba suurendatud toiduportsjonid sisse olid kalkuleeritud. Samuti on ülejääk Harku kolonii eelarwe juures seletataw. Seda sai seletatud härra Johanson'ile ka eelarwe-komisjonis. Nii et siin on wäidetega wälja astutud, mille kohta wõib ütelda, et need härrad täie teadmise juures pöörasid lihtsalt asja pea peale.

Edasi ütles härra Piiskar, kui ma ei eksi, et siin pole ühtegi summat määratud hädaliste ehituste peale. Härra Piiskar eksis aga, sest lisaeelarwes on summad üles wõetud, mis ehituste peale lähewad ja nimelt sildade ehituste peale, milleks just nüüd, kus jää wee peal, paras aeg on. Ehituste alal näeme veel suuri summe ja nimelt koolimajade remonteerimiseks, see on ligi 10 miljonit. Kui nüüd pahemalt poolt alati toonitatakse, et koolimajad on wäga wiltsas seisukorras, siis oleks huwitaw tähele panna, kuidas need härrad selle summa ja nimelt koolimajade remontide wastu hääletama saawad. (J. Piiskar (is.): Need on posti ja telegraafi peale.) Kui meie vaatame edasi neid summe, siis näeme, et ehituste alal on üles wõetud ka sadama muuli täitmise töö, mis täiesti hädatarwilik on ja riigimajandusliselt wäga kasutoow. Kõike seda kokku wõttes selgub, et etteheitel riigi 1922 a. lisaeelarwe nr. 3 kohta täiesti põhjendamata on. (Wahelhüüe keskelt: Kas oli ülekulutus?) Ülekulutus oli, kuid meie teame, et ehituste kohta ei suudeta mitte igakord täpipealseid kalkulatsioone teha ja kõik ehitused lähewad alati üle kalkulatsioonide. Sadamamuuli täitmise juures tuli täitmismaterjal kaugelt wadada ja seda kõike arwesse wõttes ei oleks wõidud ega saadud täpipealsed olla. Teie teate, et selle riigikogumaja ehitamine kestis wäga pikka ning tuli mitu korda eelarwet teha ja suurendada, ning seda kõik tehti teie juuresolekul ja kontrolli all. Teie näete, kui raske on ehitustöö eelarwet täpipealt kokku seada. Kui teie, härrad, riigikogumaja ehitamise ja selle eelarwe juures waikisite, siis seda rohkem peaksite nüüd waikima. (L. Jo-

hanson (sd.): See on juba mühawate kaerte demagoogia.) Teen ettepaneku riigi 1922 a. lisaeelarwe nr. 3 esimesel lugemisel wastu wõtta.

Kuid meil on veel üks wäljaminek, mis on tingitud wiimaste päewade sündmustest, see on nimelt „Wäinämöise“ äratoomine Soomest. Teen ettepaneku seda lisaeelarwet I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Sõna on rkl. Piiskar'il faktiliseks märkuseks.

J. Piiskar (is.): Faktilise märkusena tahtsin ma tähendada esiteks, et ma mitte ei rõhutanud, nagu puuduks lisaeelarwes ehituse ja majadeparandamise summad. Mina ütlesin, et see mitte normaalne ei ole, et need summad lisaeelarwes leiduwad, sest aasta lõpul krediidi nõudmistega ehituste jaoks tulla, on ebaloomulik nähtus. Teine faktiline märkus on järgmine. Härra Jürman ütles, et ehituse krediitid lisaeelarwes olla haridusministeeriumi koolimajade ehitamise krediitid ja mina nende wastu rääkides olla seega koolimajade ehitamise ja parandamise wastu. Mina juhin rkl. Jürman'i tähelepanu selle peale, et lisaeelarwes lehekülj 21, peatükk 3 on posti-telegraafi-telefoni peawalitsuse eelarwes 17 miljonit ja samal leheküljel peatükk 4 meriasjanduse peawalitsuse eelarwe 7 miljonit, kokku 24 miljonit ehituskrediite, millest mina kõnelesin. Kas härra Jürman arwab, et nimetatud asutused koolimaju ehitawad?

Juhataja K. Wirma: Lisaeelarwe kohta on tehtud kaks ettepanekut. Esimene ettepanek on rkl. Johanson'i poolt ja kõlab järgmiselt: „Riigikogu otsustab lisaeelarwe nr. 3 anda tagasi rahaasjanduse komisjoni selgitamiseks, missugustes ametkondades ja kui palju on temas ülekulutus 1922 a. eelarwes lubatud krediitidest, ja ettepaneku tegemiseks, keda tuleks neist isikutest, kelle korraldusel ülekulutused tehtud, kohtulikule wastutusele wõtta.“

Teine ettepanek on komisjoni aruandja ettepanek lisaeelarwe I lugemisel wastu wõtta.

Rkl. Johanson'i ettepanek kui komisjoni tagasiandmise ettepanek tuleb esimesena hääletamisele. (Hääletatakse.) Mulle näib, et enamus... (Pahemalt poolt: Ära lugeda!) Nõutakse hääle äralugemist. (Hääletatakse. Loetakse hääli.) Ette-

panek on saanud poolt 19, vastu 32 häält, sellega tagasi lükatud.

Panen nüüd hääletamisele aruandja ettepaneku lisaeelarwet I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) (Wahel hüüe: Ära lugeda!) (Hääletatakse. Loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 33 häält, vastu 19, sellega vastu võetud.

Aruandja A. Jürman: Teen ettepaneku kodukorras ettenähtud kolmepäewalist waheaega selle lisaeelarwe II lugemisele võtmise juures mitte arwesse võtta.

Juhataja K. Wirma: Aruandja on ettepaneku teinud kodukorras ettenähtud kolmepäewalist waheaega esimese ja teise lugemise wahel selle seaduse puhul mitte arwesse võtta. Asun ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) (Hüüded: Palume hääled ära lugeda.) (Hääletatakse. Loetakse hääli.) Ettepanek on saanud 32 häält poolt ja 16 vastu, sellega vastu võetud. Käesolewa päewakorra-punkti lõpul on sõna isiklises asjas rkl. Kesküll'il.

J. Kesküll (majand.): Austatud Riigikogu liikmed! Täna ennelõunasel läbirääkimisel Anglo-Balti tehaste kohta walitsusele tehtud arupärimise puhul on rkl. härra Hansen tarwitanud minu nime iseäralisi andmeid ette kandes, mida ta olla minu käest saanud. Ma pean siin isiklikult ütleva, arwesse võttes, kui palju ma tänasest stenogrammist lugenud olen, on seal ekslikka lauseid tarwitatud. Pean nende kohta sel puhul sõna võtma. Esimene nendest lausetest on, kus härra Hansen tarwitab sõnu üteldes, nagu oleks mina kuskil ütelnud, et selles Bekkeri tehases „ kõige hirmsam waranduste raiskamine käimas on“. Niisuguseid sõnu ei ole mina kuskil tarwitanud. Kui tema minu jutuaajamist kas walitsuse esitajaga wõi mingisugustel teistel tingimistel kuulnud on, siis on tema need sõnad omalt poolt juurde lisanud. Peale selle tähendab Hansen, et mina olla ütelnud, et ses wabrikus olla kõrwaletoiemetamine käimas, lahtikistud masinaosad müüakse ära wanaraua hinna eest ning neid wõida pärast jälle kokku panna ning tarwitada, kui korras masinaid. See pole õige. Mul niisuguseid andmeid ei ole ja kui minul kui hoolekandekohtu liikmel oleksid niisugused andmed olnud, siis oleks mina nen-

dega igatahes wõimude ees juba esinenud ja siis oleks selle kuritarwituse puhul kedagi juba wastutusele wõetud. Minul niisuguseid andmeid ei ole ja minu teada ei ole ka hoolekandekohtul tema poolt määratud hooldajate kohta sellel alal mingisuguseid kahtlusi, et seal wõidaks midagi sellesarnast teha. Peale selle tähendab härra Hansen, et mina olla hoolekandekohtu esimees. Pean siin tähendama, et ma mitte hoolekandekohtu esimees, waid kohtuliige olen. Peale selle ei ole see ka õige, et mina ütelnud oleks nagu ei oleks hoolekandekohtul mingisugust wõimu selleks, et kuritarwituste järele walwata. Hoolekandekohus on riikline asutus ja temal on igasugune sellekohane wõim, tal on kontrolli wõimalus ja wõib seda teha igal juhtumisel, kus seda peaks tarwis tulema. Sellepärast lükkan mina need ebaandmed tagasi, mis härra Hansen wõib olla oma suures jututuhinas omalt poolt siin juurde on lisanud, misjaoks ei tea, wõib olla meeolelu loomiseks.

Juhataja K. Wirma: Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaja algus kell 7.45 min.

Peale waheaja algab koosolek kell 8.05 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb päewakorras edasi. Sõna on isiklises asjas rkl. Hansen'il.

A. Hansen (väljasp. rhm.): Ma pean siin härra Keskülli seletuse kohta paar wäikest märkust tegema. Ma ei tea nüüd, kuidas stenogrammis minu mõttet edasi on antud, kuid ma kordan siin oma mõtet. Kui mina siin seda küsimust käsitades tähendasin, et seal müüakse warandusi wanaraua pähe, ilma et seal kindlaks tehtaks, kas nende wäärtus tegelikult wanarauale wastab wõi uute waranduse osadele, siis muuseas juhtisin tähelpanu selle peale, et mitte ainult tööliste ringkondades, waid ka parempoolsete hulgas selle peale tähelpanu pööratakse. Ja nimetasin härra Kesküll'i nime ja seda seletust, mis ta andis kaubandus-tööstusministeeriumis ühele wastutawale ametnikule, juhtides tema tähelpanu selle asjaolu peale. Nii oli minu seletus. Ja see on fakt, et härra Kesküll tähendas, et seal niisugused asjad ette tulewad ja et selle juures puu-

duwad nimekirjad ja materjaalid, millede järele wõiks kindlaks teha, kas need uute asjade osad on wõi on see wana malm. Nii oli minu seletus ja härra Kesküll'i isikut puudutas see ainult niwõrd, kuiwõrd mina tähendasin, et härra Kesküll kaubandusministeeriumis niisuguste asjade peale tähelpanu juhtis. Et see nende kuritahtlises kaasabil oleks sündinud, seda ma ütelnud ei ole. (A. Anderkopp (töer.): Kuidas nende masinaosadega oli?) Härra Kesküll ütles, et masinaosad müüakse wanaraua eest. (A. Anderkopp (töer.): Teie ütlesite, et neid wiiakse ühest toast teise.) Kui neid ära müüakse, siis wiiakse neid kahtlemata ära ja niisuguse seisukorra juures on kahtlemata wõimalus nendest uued masinad kokku panna. Kui Teie sellest nii huwitatud olete, härra Anderkopp, siis määrake komisjon, kes kindlaks teeb, et need mitte uute masinate osad ei ole.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

6. Maamaksu tõstmise seaduseelnõu Petserimaal ja naroowatagustes waldades — I lugemisel.

Kodukorra põhjal tuleb otsustada kõige pealt kord, kuidas seda seadust arutada. K. Koemets (töer.): Käesolew seaduseelnõu on Riigikogu komisjonides käinud ja on ka arutusel olnud, sellepärast teen ettepaneku otsekohe tema arutamisele asuda.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud otsekohe käesolewa seaduseelnõu arutamisele asuda. (Hääletatakse.) Wastu on üks, sellega on see ettepanek vastu wõetud. Riigikogu on sellega käesolewa seaduseelnõu I lugemisele asunud.

K. Koemets (töer.): Selle seaduse motiivid on needsamad, mis esimesel samasugusel seadusel olid. Selle seaduse järele on wadjadust omawalitsuse asutustel ja sellepärast teen ettepaneku seda seaduseelnõu I lugemisel vastu wõtta, oletades, et II lugemisel wõib wastawaid parandusi teha.

A. Kerem (rhw.): Ma ei taha selle vastu waielda, et seda seadust I lugemisel vastu wõtta, kuna mina samasisulise seaduse aruandjaks olin ja ka isiklikult tema poolt olin, kunni temas maksu-

normid olid, mis komisjon määras. Kuid et Riigikogus III lugemisel juhulisel ettepanekul läbi läksid teised normid, siis ei saanud mina isiklikult enam seaduse poolt olla. Ma tahtsin siiski selle peale eriti tähelpanu juhtida, mispärast maksunormid, mis härra Koemets'a poolt ette pandi, nimelt 60 marka tiinu pealt, mitte wastuwõetawad ei ole, kuna need samad normid ka praeguses seaduses on ette nähtud. Et II lugemisel normide muudatus ette wõtta tuleb, siis ei oleks ülearune waadata kui kõrge tiinumaks teistes maakondades on. Minul on siin arwud, mis on omawalitsuse peawalitsuse poolt wälja rehkenatud ja millede kohta mul põhjust pole kahelda, et nad õiged. Nende järele on Harjumaal keskmine tiinumaks kõlbuliku maa pealt 40 marka, Wirumaal 47 marka, Wõrumaal 53 marka, Petserimaal oli senniajani 13 marka ja Naroowataga 6 marka. Teiste maakondade kohta ei ole siin wäljaarwamisi tehtud. Mina maksusuurus ja teisi andmeid iga maakonna kohta punktipealselt ei tea, kuid wõin ütelda, et need maksud umbes samades piirides, see on 40—53 marka tiinu pealt püsiwad. Siin tahan eriti selle peale tähendada, et tiinumaksud, mis 40—53 marga wahel kõiguwad, tulewad seal ette, kus maa hinnatud. Petseri ja Naroowatagune on selle poolest erandid, et seal maksu lihtsalt tiinu pealt wõetakse, kas tema on liiwanõmm, wõi on ta esimese klassi põllumaa — mõlemat sorti maade pealt wõetakse ühesugust maksu. Sarnases olukorras on kõrge maksu wõtmine eriti hädaohtlik, sest hea maapind kannatab kõrget maksu wälja, kuna alama wäärtusega maapidamine wõimatuks saab tehtud. Teiseks tähendasid ettepaneku tegijad, et Petserimaal ja Naroowataga sõjaaegsed olud kestawad, millest mina aina ühte järeldada wõin, et osalt weel Petserimaal ja naroowataguses maalas maksumäärad ajutiselt vähemad tulewad määrata, kui siseriigis. Üllatusena toimetawad sarnaste põhjenduste ettetojad ise wastuoksa. Ainukeseks põhjuseks toodi ette, et maakonnawalitsusel raha tarwis on ja kust seda ikka wõtta. Mina aga niisuguste motiividega leppida ei saa. Wõib olla, ütleb mõni teine maakonnawalitsus, et on tarwis hobustemaksud sisse seada, sest et raha hädasti tarwis on. Mõni kolmas maakond nõuab weel rohkem iselaadilisemaid makse. Mõni wõib olla tahab aga ainult isikumaksu peale üle minna. Mina

arwan, et meie ei saaks ikkagi Eesti riiki ette kujutada 10—12 iseseiswa riigi osana, nii et igas osas isesugune seadus maksaks. Neid lühikesi märkusi leidsin mina tarwilikuks teha, enne kui see seadus I lugemisel wastu wõetakse, ja seda ette teatades, et mina teisel lugemisel wastawate parandustega saan esinema. Minu arwates wõiksid Petserimaa maa maksud sama kõrged, kui Harju maakonna maksud olla, sellega wähe madalamad, kui siseriigi jõukamate maakondade maksud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seadus on I lugemisel nähtawa enamusega wastu wõetud.

K. Koemets (töer.): Teen ettepaneku käesolewat seadust II lugemisele wõtta ilma kolmepäewalise tähtajata I ja II lugemise wahel.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud, et käesolew seadus wõetakse Riigikogu päewakorda, ilma et kolmepäewalist tähtaega peetaks. Selle kohta sõna ei soowita. Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu on I. Sellega on ettepanek enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Wiru maakonnawalitsusele 480.000-margalise laenu andmise seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Ehrlich** (loeb): Wiru maakonnawalitsusele 480.000-margalise laenu andmise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Ehrlich** (loeb): § 1. Määratakse rahaministeeriumile 1922 a. eelarwes 480.000 marka protsentideta laenu andmiseks Wiru maakonnawalitsusele ikaldust kannatanud narioowatagustele põllupidajatele seemnewilja muretsemiseks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Ehrlich** (loeb): § 2. Laenu kustutamine sünnib rahaministri poolt kindlaksmääratud tingimistel ja tähtajal.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

8. Riigikogu kodukorra täiendamise seadus — II lugemisel. Kodukorra komisjoni aruandja **A. Tupits** (loeb): Riigikogu kodukorra täiendamise seadus.

(Juhataja kohale asub abiesimees **A. Kerem**.)

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Tupits** (loeb): Riigikogu kodukord („Riigi Teataja“ nr. 33, 1921 a.) täiendatakse järgmiselt:

§ 46¹. Rahwaalgatamise korras esitatud seaduseelnõu wastuwõtmine wõi tagasilükkamine sünnib Riigikogu poolt peale ühekordse sisulise arutamise.

Enne sisulist arutamist otsustatakse seaduseelnõu arutamise kord § 47 korras.

Riigikogu poolt wastuwõetud rahwaalgatamise korras esitatud seaduste kohta on makswad seaduse keelise redigeerimise ja seaduse wäljakuulutamise seismanemise ning rahwahääletamise nõudmise asjus kodukorra §§ 55, 56, 57 ja 58 ettenähtud kord.

K. Wirma (sd.): Käesolewa seaduse I lugemisel teatasin mina Riigikogule, et II lugemisel ettepanekuga esinen selle seaduse täiendamiseks järgmiste asjadega, — ma loen ettepaneku ette, et Riigikogu liigetele selwe oleks, mida mina soowin, nimelt teen ettepaneku, et I ja II lõike wahel wõetaks järgmised neli uut lõiget (loeb):

Päewakorda wõetud rahwaalgatamise korras esitatud seaduseelnõu kohta otsustab Riigikogu kõige pealt, kas rahwaalgatamise nõudmine wastab seadustes ettenähtud tingimustele.

Selle küsimuse kohta antakse sõna esitise arutamise korras (koduk. § 65).

Riigikogu otsusel wõib seda küsimust komisjoni anda, missuguse ettepaneku tegemise järele korraküsimus esimeses järjekorras ära otsustatakse ja läbirääkimisi alles reale komisjoni ettekande jätkatakse.

Komisjoni andmata on aruandjaks Riigikogu juhatuse poolt walitud juhatuse liige, komisjonist tulles aga komisjoni aruandja kodukorra § 31 korras.

Kui kodukord saab täiendatud niisuguse paragrahwiga, nagu siin on ette pandud, siis jääb lahtiseks see kord, mida meie praegu siin juba Riigikogule kätteantud rahwaalgatuse korras esitatud seaduseelnõu juures olime sunnitud tegema. Selles asjas otsustati anda küsimus kodukorra komisjonile ja nõuti selgust, kuidas küsimust arutada. Peale selle on ka esile tulnud arvamisi, kes peab otsustama selle küsimuse, kas rahwaalgatuse nõudmine wastab seaduses ettenähtud wormile. On arwamine, et seda küsimust peab praegumakswate seaduste põhjal otsustama Riigikogu juhatus ja selle Riigikogu juhatuse otsuse peale ei ole mingisugust appellatsiooni instantsi, ei ole nagu Riigikogu asi, mis Riigikogu juhatus teeb. Praeguse rahwaalgatamise korras Riigikogule sissetulnud seaduseelnõu juures näeme meie niisugust asjaolu, et need, kes on algatanud rahwaalgatuse korras seaduseelnõu, seda suure saamatusega on teinud. Nad on peale selle Riigikogule kirjaliku esitise ette pannud, et saatke ometi see asi Riigikogu juhatusele tagasi, las ta korraldab seda asja, mida algatajad on segi ajanud. Need, kes seda asja on korraldanud, seades kokku niisuguse esitise ja paludes seda Riigikogu päewakorda wõtta, said isegi aru, et rahwaalgatamise korras esitatud eelnõu on niisugune, et seda ei saa wõtta, kui korralikku asja. Oma esitisega tahtsid nad, et Riigikogu juhatus olgu see weski, kes nende materjaali seaduseelnõuks jahwatab. Praegusel juhtumisel pidid need ise, kes asja algatasid, tunnistama, et asi korras ei ole ja ei saa oletada, et edaspidi sarnaseid asju ette ei tule.

Mina juhtisin I lugemisel juba tähelepanu selle peale, et põhiseaduse järele ei saa panna rahwahääletamisele maksuseadusi. Kui juhtub, et rahwaalgatamise korras on maksuseadus sisse antud, wõi õigem, kui esitatud seaduseelnõu kohta tekib arwamine, et see on maksuseadus, siis on see suur küsimus ja sellejuures on tähtis see, kes otsustab, kas esitatud seadus on maksuseadus wõi ei ole. Meil oli arutamisel rahaasjanduse komisjonis perekonna-abiraha seadus, ja seal kukutati läbi paragrahw, mille kaudu õpetajatelt perekonna-abiraha saamine ära wõe-

takse. Härra Kana andis kõwa sõna, et ta selle küsimuse rahwahääletamisele saadab ning lubas 33 häält kiires korras mobiliseerida. Nüüd on küsimus, kas see on maksuseadus wõi mõni muu seadus meie põhiseaduse mõttes. (Wahelhüüe J. Kana (töer.) poolt.) Rkl. Kana ütleb, et siin on asi päris selge, kuid minule ei näi see asi mitte selge olewat ja küsimus on lahtine, kas niisugust seadust saab rahwahääletamisele panna. Ma ei taha selle küsimuse juures arutada, kas perekonna-abiraha seadust saab rahwahääletamisele panna, aga ma juhin Riigikogu liigete tähelepanu selle asjaolu peale, et niisuguseid küsimusi wõib palju olla, mispärast peab selge olema, kes on selle küsimuse otsustaja, kas Riigikogu juhatus wõi Riigikogu ise. Rahwaalgatamise korras esitatud algkooliseaduse muutmise nõudmise puhul peeti wastaw nõupidamine, kus olid koos seadusetundjad ning seal awaldas härra kohutuminister arwamist, et kui Riigikogu juhatusel on õigus küsimust arutada, siis on see õigus Riigikogul samuti ja tema arwates kuulub selle küsimuse otsustamine ainult Riigikogu kätte. Kui me põhiseadust waatame, siis näeme, et seal on öeldud: rahwaalgatamise nõudmine antakse Riigikogule; rahwaalgatamise seadus on aga seda Riigikogule sisseandmise korda lahendanud ja seda niisugusele astmele pannud, et siin Riigikogu juhatusel on õigus mingisuguseid otsuseid teha. Kuid, kas Riigikogu wõib oma töid, oma ülesandeid paigutada mõne teise asutuse peale. Ma ei tahaks siia juurde siduda oma isiklikka arwamisi, kuid minu arwamine on, et niisuguseid asju ei saa mitte Riigikogu juhatuse ega wanematekogu peale panna, waid seda peab Riigikogu ise otsustama. Kui on kahtlane küsimus, kas Riigikogu wõib rahwaalgatamise korras temale sisseantud seaduste üle otsustamist anda mõne teise asutuse kätte, siis niipalju kui mina olen seda asja jälginud ja katsunud selle üle selgusele saada, olen mina arwamisel, et siin kahtlust olla ei saa, sest Riigikogu ei saa seda ülesannet oma käest ära anda, samuti nagu ei saa seaduste andmist oma käest ära anda ja kõiki muid asju, mis põhiseaduses ette nähtud. Järjekult on tarwis meil selgel sõnal seda ütelda, kuidas Riigikogus seda asja aetakse. See kord on minu paranduse ettepanekus ette nähtud; siin on mindud sellest seisukohast wälja, et rahwaalgata-

mise korras esitatud seaduseelnõu kohta otsustab Riigikogu ise kõige pealt, kas rahwaalgatuse nõudmine vastab seaduses ettenähtud tingimustele. Edasi on nähtud ette, et selle küsimuse kohta antakse sõna kodukorra § 65 korras, s. o. ei lepita mitte sellega, et antakse sõna kahele poolt ja kahele vastu, vaid antakse sõna niipalju kui keegi tahab ja tehakse siis sellekohane lõpuotsus. Edasi — Riigikogu otsusel võib seda küsimust komisjoni anda, missuguse ettepaneku tegemise järele korraküsimus esimeses järjekorras ära otsustatakse ja läbirääkimisi alles peale komisjoni ettekande jätkatakse. Tähendab, kui keegi teeb ettepaneku küsimust komisjoni anda, otsustatakse see küsimus otsekohe ära. Need, kes on sõna küsinud, nende sõnaküsimine jääb kirja, kunni see küsimus komisjonist tagasi tuleb ja siis arutatakse seda küsimust esitise korras jälle edasi. Nüüd on veel küsimus, kui on eelnõu rahwaalgatamise korras esitatud, kes on siis aruandjaks. Praeguse korra juures panite, härrad Riigikogu liikmed, tähele, et ei läinud kõik väga libedalt. Rahwaalgatamise korras esitatud eelnõu kohta anti Riigikogu juhatuse otsus ja eriarwamised Riigikogu liigetele kätte. Minu arwates ei ole sellest veel kaugeltki küll. Riigikogu juhatuse peaks oma liigete hulgast walima ühe aruandja, kes Riigikogule suusõnaliselt seletaks, missugused kaalumised selle asja läbiwaatamise juures Riigikogu juhatuses käsitamisel olid. Otsustab Riigikogu seda küsimust komisjoni anda, siis esineb aruandja kodukorra § 31 korras. Ka see küsimus on tarwis otsustada, seda ei peaks mitte lahtiseks jätma. Minu poolt ettepanud paranduses on ette nähtud, et kui ta komisjoni andmata on, siis on aruandjaks Riigikogu juhatuse poolt walitud juhatuse liige. Tema annab muidugi aru mitte sisu kohta, vaid ainult esitamise korra kohta. Kui esitis sisulisele arutamisele tuleb, siis peab selleks juba ka aruandja leiduma, eeldades, et Riigikogu küsimust enne ei otsusta, kui mõni komisjon on asja sisulikult kaalunud.

Nõnda siis arwan mina, et kui Riigikogu tahab selles asjas kindlamat korda luua, siis peaks ta vastu wõtma kõigi üksikasjade kohta seisukoha, mis siis seda asja laseb kindlas korras läbi wiia ja siis ei tekiks mingisuguseid arusaamatusi arutamise korras.

Ma teen siis ettepaneku kodukorra § 46¹ täiendamiseks wõtta lõiked 2, 3, 4 ja 5, mis minu poolt ette pandud, kusjuures Riigikogu liigetele paljundatult kättesaadetud paragrahwi lõige I jääks ikka I lõikeks, II ja III lõige jääksid aga VI ja VII lõikeks.

W. Linnamägi (kristl.): Käesolewa seaduse I lugemise puhul ei wõtnud mina sõna mitte sellepärast, et ma oleks leidnud selle seaduse väga tarwiliku olevat. Mina arwan, et ka meie praegune kodukord annab küll wõimalust ka neid seaduseelnõusid arutada, mis rahwaalgatuse korras on sisse tulnud, olgugi, et wäikesed raskused seal juures on. (Naer pahemal pool.) Ei pruugi naerda siin juures!

Kõige suuremaks raskuseks peetakse seda, kui rahwaesitusele on sisse tulnud eelnõu rahwaalgatamise korras, mille kohta Riigikogu võib üksipäini kas „ja“ wõi „ei“ ütelda, mis jaoks on siis veel tarwis kolmekordset lugemist? Ja meie kodukord nõuab kolmekordset lugemist. See on ju päris õige, aga ometi oleme sellesama kodukorra põhjal vastu wõtnud 2 aasta jooksul terve rea seadusi, mille juurde sisuliselt ühtegi parandust teha ei wõidud, nimelt wälislepingute ratifitseerimine. Seal pannakse meil leping ette, meie ei tohi seal isegi redaktionilisi muudatusi teha ja selle lepingu kaasas käib seaduseelnõu, mis nii shablooniline ja lühikene on, et meie seal ei ole siinamaani mitte ühtegi parandust teinud. Aga siiski oleme neid kõiki kolmel lugemisel vastu wõtnud.

Nüüd tuleb rahwaalgatamise korras seaduseelnõu sisse, sisuliselt teda muuta ei wõi, aga ometi wõiks temaga talitada niisama, kui oleme talitanud wälislepingutega, nii et sel põhjusel ei oleks tarwis kodukorda muuta.

Nüüd on teine raskus: siin öeldakse, et meil ei ole mitte aruandjat rahwaalgatuse korras esitatud seaduseelnõu arutamise puhul. Ometi näeb meie kodukord ette wõimalust, et iga seaduseelnõu võib tulla ka otsekohe ilma komisjoni andmata arutamisele ja, et esimene allkirjutaja ehk vähemalt üks allkirjutajatest on sel puhul aruandjaks. Eks ole nii? Ja kui nüüd niisugune arutamine tuleks meil ette sel juhtumisel, kus seaduseelnõu ei ole esitatud mitte Riigikogu liigete, vaid Wabariigi Walitsuse poolt, kes on siis aruandjaks? Kas see on kodukorras

ette nähtud? (W a h e l h ü ü e: Seaduseelnõu esitaja, walitsuse liige.) Hea küll! Meie, kristliku rahwaerakonna rülma liikmed, oleme Riigikogule esitanud seaduseelnõu rahwaalgatamise korras ja sinna on alla kirjutanud, näituseks, härra Amberg, mina ja teised ja meie, kui allakirjutajad, oleksime kodukorra põhjal wõinud aruandjatena esineda. Mõnel teisel juhtumisel, nimelt kui rahwaalgatuse korras esitatud seaduseelnõu allkirjade hulgas Riigikogu liikme allkirja ei ole ja sarnane seaduseelnõu arutamisele tuleb, oleks see muidugi raskem, aga praegusel korral wõiks seda asja kohe arutusele wõtta ja oleks ka aruandja olemas. Nii langeb siis ka see teine tarwidus kodukorda muuta ära. Aga ma ütlen weel, ma ei waidle ka nüüd selle wastu: wõtame niisuguse paragrahwi kodukorda üles, mis otsekohe ära ütleb, kuidas nendel juhtumistel asja ajada tuleb. Aga härra Wirma on täna niisuguse paranduse ette pannud, mis õige ja õige keerulist käiku nõuab, mille peawad seaduseelnõud, mis rahwaalgatuse korras sisse tulnud, läbi tegema. Mina leian, et need parandused mitte kohased ei ole kodukorra juures, waid Riigikogu walimiste ja rahwa algatuse-hääletamise seaduse juures. Härra Wirma poolt tehtud paranduste järele tuleks neid seadusi, mis rahwaalgatamise korras sisse tulnud, Riigikogule ette panna otsustamiseks, kas nemad wastawad seaduse nõuetele peale muu ka wormi poolest. On huwitaw teada, millega härra Wirma seda põhjendab. Meie kodukord, põhiseadus ja selle alusel wäljaantud Riigikogu walimiste ja rahwaalgatuste ja rahwa hääletamise seadus ütleb selge sõnaga, mis nendega tehtud peab saama, ja kes peab otsustama, kas nad küllalt seadustele wastawad. Seda peab tegema Riigikogu juhatus. Siin ei saa olla kahte arwamist. Kui wõtame Riigikogu ja rahwaalgatamise seaduse, siis näeme, 31. paragrahwis on selge sõnaga ära öeldud, et Riigikogu juhatus waatab järele rahwaalgatusel ettenandawad seaduseelnõud, kas nad wastawad seaduses ettenähtud tingimistele ja jaatawal korral paneb seaduseelnõud seisukoha wõtmiseks Riigikogule ette hiljemalt nelja kuu jooksul nõudmise sisseandmise päewast arwates, kus Riigikogu eelnõu kohta oma lõpuliku otsuse peab andma: kas ta eelnõu seadusena wastu wõtab, wõi tagasi lükkab. Tagasilükkamise puhul kuulutab Riigikogu juhatus

rahwahääletamise wälja hiljemalt kahe kuu jooksul peale lõpulikku otsust. Nimetatud paragrahwi juures olew märkus ütleb aga kategooriliselt, et rahwaalgatamise teel ette pandud põhiseaduse muutmise seaduseelnõu paneb Riigikogu juhatus otsekohe rahwahääletamisele, täiesti mööda minnes Riigikogust. Sellest paragrahwist on näha, et otsustamise õigus on antud otsekohe Riigikogu juhatusle ja tema peab otsustama, kas see wastab seadustele wõi mitte ja weel enam — on iseäralised õigused juhatusle antud, mida Riigikogul ei ole, nimelt et põhiseaduse muutmise seadused juhatus ainuüksi ilma Riigikoguta paneb rahwahääletamisele. Mina leian, et selle paragrahwi mõte on selge ja käib otsekohe härra Wirma poolt ette pandud paranduste wastu, mis selle paragrahwi mõtet tahab sootu ümber teha. Härra Wirma oma parandusega nõuab, et Riigikogu juhatus peaks oma õigused, mis seadusega kindlaks määratud, Riigikogule edasi andma. Mina leian, et härra Wirma poolt tehtud parandus on täiesti üleliigne ja ei käi sugugi asja kohta.

Tahaksin omalt poolt ette panna ühe paranduse, mis minu arwamise järele tähtsam on. Käesolewa eelnõu wiimases lõikes nimetatud kodukorra § 58 näeb ette, et Riigikogus wastuwõetud seaduse kohta wõib üks kolmandik Riigikogu liigetest „veto“ õigust tarwitada ja seaduse maksimahakkamist seisma panna. See paragrahw ei wõi igatahes niisuguse seaduse kohta maksew olla, mis rahwaalgatusel ette pandud ja mille üle rahwas ise hääletamise teel peab lõpulikku otsust andma.

Kodukorra § 58 ettenähtud ühe kolmandiku Riigikogu liikmete „veto“ õigus wõib ikka ainult niisuguste seaduste kohta käia, mis Riigikogus oma algatuse saanud wõi walitsuse poolt esitatud. Kui aga nüüd rahwas on seaduse ise algatanud ja Riigikogu tahab oma „veto“ õigust tarwitada, mis see on siis? See on rahwa tahtmise ignoreerimine. Põhiseaduse põhjal on rahwal õigus antud algatada seadusi, on õigus antud nõuda referendumini. Ja nüüd tahetakse see õigus nulliks teha, kuigi rahwa poolt tuleks 200—300.000 allkirja; tahetakse seda seisma panna ja sedawiisi ei saa rahwas seda teostada, mis ta tahab. Mis see lõpuks on? See on naermine rahwa üle ja ei midagi muud. (W a h e l h ü ü e.) Ja nimelt teie pahemalt poolt räägite igal wähegi wõimalikul juhusel rahwa õigus-

test, kurdate ja kaebate, et neid kärbitakse, et neid ei tunnistata walitsuse poolt, täna hommikugi rääkisite sellest ja nüüd, sel juhtumisel, kus rahwas tahab ennast maksuma panna, ennast ilmutada, tahate teie rahwaalgatamise nõudmist seisma panna. Rahwas on majesteet, aga meie ei ole seda mitte ja teie tahate majesteedi õigust kärpida, tahate seda tagasi lükata oma teatud konksudega. Ma teen weel ettepaneku selles mõttes, et see seaduseelnõu kohe maksuma hakkaks tema wastuwõtmisega Riigikogus.

A. Anderkopp (tõer.): Ma ei taha lähemalt peatada nende ettepanekute juures, mis lugupeetud härra abiesinees Wirma tegi. Ma tahtsin aga härra Linnamägi wiimaste ägedate seletuste juures seisatada. Esimese seletuse juures, et täiendawat seadust kodukorra kohta tarwis ei ole, ei pea ma mitte tarwiliseks peatama jääda, sest kui omal ajal Riigikogus usuõpetuse küsimus päewakorrast ära wõeti ja kodukorra komisjoni anti, siis selle sihiga, et meie peame kodukorda selles mõttes täiendama, et meie määruse maksuma paneme, mille alusel meie niisuguse esitise, nagu praegune, Riigikogus arutusele wõtame. Riigikogul on täieline õigus oma endist otsust muuta, aga mina arwan, et selleks mitte põhjust ei ole. Nüüd seadus ise. Härra Linnamägi tähendab kõige pealt seda, et meil välislepingute kinnitamine sünnib ka kolmel lugemisel, kus aga tegelikult ei ole võimalik midagi muuta. Härra Linnamägil ei tohiks mitte teadmata olla, et meie teatud lepingud wõime tingimistega wastu wõtta.

Teine küsimus, mida härra Linnamägi puudutas, oli see, et kui ei ole aruandjat, et wõib väga hästi wõtta aruandjat nende hulgast, kes on alla kirjutanud rahwahääletamise nõudmisele ja põhjendas seda sellega, et wõib olla tulewikus juhtumisi, kus niisuguseid allakirjutajaid Riigikogus mitte ei ole, aga praegu olewat niisugused allakirjutajad olemas ja oleks loomulik, kui üks nendest aruandja oleks. Ma arwan, kui Riigikogu omal ajal otsuse tegi, et rahwaalgatuse esitiste kohta kindel kord maksuma panna, siis muidugi mitte käesolewa juhtumise jaoks, waid et need määrused ka tulewikus maksuma jääwad. Sellepärast on loomulik, et kui meie küsimust arutame, et siis meil kõik peensused ette nähtud oleks. Mis aga härra Linnamägi seletustes kõige

raskem oli, oli wiimane seletus, et kui nüüd tahetakse jätta harilikku Riigikogu õigust, mis meil kõigi seaduste kohta ette nähtud, see on, et ühel kolmandikul Riigikogu seaduslikul koosseisul on õigus nõuda, et need seadused, mida Riigikogu on wastu wõtnud, jääks kahe kuu jooksul wälja kuulutamata, et nad ei saaks mitte seaduslikku jõudu omandada enne seda aega, missuguse aja jooksul siis 25.000 hääleõiguslisel kodanikul wõimalus on nõuda, et see rahwahääletamisele saaks pandud. Härra Linnamägi arwab, et nende seaduste algatustega, mida rahwaalgatuse korras esitatud, niisugune kord wõimalik ei ole, et see olewat rahwa suweräniteedi kärpimine. Mina arwan aga wastupidi, härra Linnamägi, et just Teie oma seisukohta kaitsedes seda tete, et Teie nõudmine just rahwa suweräniteedi häwitamine on. Teie eelnõule on 80.000 alla kirjutanud ja teie peate tunnistama, et meil hääleõiguslikka kodanikka 600.000 on, kuna 80.000 on wõrdlemisi wäike osa meie üldisest walijate arwust ja wõib ju isegi olla, et need tulewased esitised, mis meile rahwa poolt ette tuuakse, ei ole mitte enam 80.000 allkirjaga, waid kaugelt wähem. Härra Linnamägi peaks teadma, et meil üks niisugune juhtumine enne kord juba ette tulnud on, kus allkirjade arw oli palju wäiksem, — oli nimelt keeluseaduse puhul —. Ja mis siis teie kawatsuste tagajärjel sünniks. Sünniks see, et 80.000 ehk wähem hääleõiguslist kodanikku annawad seaduse sisse ja Riigikogu wõtab ta wastu ja selle juures, wõib olla, ei jää suurem osa rahwast selle seadusega mitte rahule. Ja nüüd ei taha teie sellele suuremale osale rahwale õigust anda selle seaduseelnõu andmist enda otsustada nõuda. Mina arwan, et see mitte loomulik ei ole, sest need õigused peaksid suuremal osal rahwal olema, kes oma sõna ütelda ei ole saanud. Meie ei tohi ometi teie kawatsuse järele suuremalt osalt rahwalt tema suweräniteedi õigust ära wõtta. Mina arwan, et härrad kristlikud rahwaesitajad, eriti härra Linnamägi, soowiwad usuõpetust. Wõib olla, et meie arwamisest selle üle lahku lähewad, kuid iseenesestki mõista, et midagi kahe kuuga mitte lõhki ei lähe, ja usun, et härra Linnamägi sessamas arwamises on. Teiseks, ei ole meil siin mingisugust kindlustust olemas, ei ole ka kuulnud, et keegi tahaks suspenderimise õigust tarwitada. Nii ei ole

mingit põhjust härra Linnamägi ettepanekut toetada. Kui teie aga rahwa suweräniteedi seisukohast välja tahate minna, siis on ainult üks tee, et rahwale peawad tema suweräniteedi õigused jääma.

Meie wõime Riigikogus ühele wõi teisele seisukohale asuda, kas meie algatud seaduseelnõu vastu wõtame wõi tagasi liikkame, kuid igatahes ei tohi meie seda teatawa momendi mõju all teha ja kõiki lihtsa liigutusega ümber paisata, mis rahwale kindlustatud.

K. Wirma (sd.): Ma ei tahaks sisuliselt enam sõna wõtta, aga ma tahaks selle korra kohta sõna wõtta, mis nüüd ettepanekute tagajärjel wõib sündida. Rkl. Linnamägi tegi ettepaneku sinna wastaw parandus sisse wõtta, nimelt et „see seadus hakkab maksma tema wastuwõtmisega“. Meie seadusandluse korras on tänini ikka nii olnud, et niisugune määrus seaduse tekstist eraldatud on ja iseseiswapaaragrahwina esineb. Kahjuks pean ütleva, et kristlaste leer on sellega weel kord näidanud, kuidas nemad seadusi anda tahawad ja kõik ühte patta ajawad. Et ka siin arusaamatust ära hoida, teen ettepaneku, et rkl. Linnamägi parandus saaks wõetud seaduse teiseks paragrahwiks.

W. Linnamägi (kristl.): Ma wastaks lühidalt paari sõnaga. Mul on siin arusaamata, kuidas härra Anderkopp arwab, kui 25 tuhat kodanikku nõuawad rahwaalgatusel mingisuguse seaduse muutmist wõi wastuwõtmist ja kui Riigikogu seda vastu wõttis, ning pärast seda „veto“ õigust tarwitades nõuab, et sarnane seadus seisma pandaks ja uut rahwaalgatust ette wõtab, et siis just rahwa õigused kaitstud on. Just wastupidi, sarnasel juhtumisel ei saa esimesed rahwaalgatajad, 25 tuhat kodanikku, mitte oma tahtmist maksma panna, nemad ei saa näidata, kas neil on enamust riigis, sest nende ettepanek ei tule rahwahääletamisele. Kui see „veto“ maksma pannakse, korjatakse uus 25 tuhat häält, siis tuleb lõpuks kontraettepanek hääletamisele. Kuid meie ei tea, kas üks ettepanek on saanud enamuse ja niiviisi wõib mängida lõpmatuseni. — ükskord tuleb paremalt poolt, teine kord pahemalt poolt ettepanek seaduseelnõu seisma panna ja rahwaalgatust nõuda, ja nii wõib kesta see mäng terwed aastad. Sedawiisi lõppude

lõpuks muutub suur rahwa õigus lihtsalt mängukanniks. (Wahelhüüded: Luigege piiblit, ega Teie sellest ikka aru ei saa.)

A. Anderkopp (töer.): Minule paistab, et härra Linnamägi sellest korrast aru ei saa, mis meil maksew on. See on aga kodukorra § 58 ette nähtud. Kord on iseenesest aga wäga lihtne. Antakse eelnõu Riigikogule sisse, siis otsustab Riigikogu, kas ta tema vastu wõtab wõi mitte. Kui wastuwõtmisel üks osa Riigikogu liigetest selle seadusega ühinenud ei ole, siis on 34 Riigikogu liikmel õigus nõuda, et see seadus jääks kahe kuu kestes tema wastuwõtmise päewast arwates välja kuulutamata, kuna selle aja jooksul wõib rahwas ettepanekuga tulla, ja nimelt 25.000 hääleõiguslist kodanikku, et see seadus saaks pandud rahwahääletamisele. Järjekult ei saa siin mingisugust wiivitust olla, sest see suspendeerimine wõib juhtuda ainult üks kord! Ei mingisugust edasilükkamist, ei kontraettepanekut, nagu härra Linnamägi arwab. Nii et asi seisab ainult selles, kas teie tahate osa kodanikkude esitise kohta, kes eelnõu sisse andsid, õiguse wõtta terwelt rahwalt oma tahtmist awaldada wõi mitte. Mina ütlen, et seda teha ei tohi, teie ütlete, et tohib, ja selles seisab meie wahe.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Tupits: Kui komisjon seda küsimust arutama hakkas, siis selgus, et rahwaalgatamise seadus, kui ka kodukord, on puudulikud. Komisjon leidis, et eestkätt tuleks rahwaalgatamise seadus nii mitmeski suhtes märksa täiendada: kuidas algatamise õigust üldse tarwitada, missugused õigused Riigikogu juhatajale on antud jne. Leiti, et algatamise seadus kui ka kodukord paralleelselt kõhustusi Riigikogu juhatajale peale panewad ja et wõimalik ei ole kodukorra täiendamiselega otsustada ühtewiisi neid küsimusi, mis rahwaalgatamise seaduses teistmoodi on. Komisjon arwas, et sellest praeguseks juhtumiseks küllalt on, kui käesolew täiendus saaks vastu wõetud.

Komisjonis tegi härra Wirma samasuguse ettepaneku, nagu tänagi, kuid juba eelnimetatud põhjustel liikkas komisjon selle ettepaneku tagasi. Mis puutub sellesse küsimusse, mida härra Wirma oma

paranduses käsitab, et Riigikogul peaks õigus olema lõpusõna ütelda, siis ei saa komisjoni arwates kodukorra järele seda praegu lahendada, sest rahwahääletamise ja -algatamise õiguse seaduses on öeldud, et Riigikogu juhatus teeb lõpuotsuse. See parandus, mis härra Wirma arwamise järele kodukorra kohta käib, peaks õieti tehtud saama siis, kui hakatakse muutma rahwahääletamise ja rahwaalgatamise seadust. Härra Wirma seletustest ei saanud minule sugugi selgeks, mispärast seisukord siis paremaks kujuneb, kui Riigikogu kätte lõpuotsuse tegemine wormikülgede üle antakse. Kui omal ajal see ülesanne Riigikogu juhatus peale pandi, siis pidid selleks kahtlemata kaaluwad põhjused olema. Kui nüüd see Riigikogu peale pannakse, siis võib ju ka nii juhtuda, et wormikülgede otsustamisel mingisugustel motiividel sisuline otsus tehakse. Komisjonis lükati see härra Wirma ettepanek tagasi ja komisjoni nimel ei saa mina ka nüüd temaga ühineda. Mis puutub härra Linnamägi ettepanekusse, siis on läbirääkimised seda küllalt selgitanud. Komisjon leidis, et iga seaduse kohta, mis Riigikogu vastu võtab, on maksew § 58, ja sellepärast tuleks ka siia see paragrahw sisse võtta. Komisjoni nimel ei saa ma selle ettepanekuga ühineda. Mis puutub härra Linnamägi teise parandusesse, siis arwan, et komisjoni nimel sellega ühineda võiks, kuid selle redaktsiooni kohta tahaksin tähendada niipalju, et siis tuleks see seadus kaheks osaks jagada. Wastasel korral lähewad sõnad „see seadus hakkab maksma tema wastuwõtmisega“ kodukorra keskele sisse. (J. Tõnisson (rhw.) palub koha pealt sõna hääletamise korra kohta.)

Juhataja **A. Kerem**: Ma kannan enne sissetulnud ettepanekud ette. Sisse on tulnud järgmised ettepanekud: Rkl. Wirma poolt I ja II lõike wahele võtta järgmised neli lõiget (loeb):

II lõige. Päewakorda võetud rahwaalgatamise korras esitatud seaduseelnõu kohta otsustab Riigikogu kõige pealt, kas rahwaalgatamise nõudmine wastab seadustes ettenähtud tingimustele.

III lõige. Selle küsimuse kohta antakse sõna esitise arutamise korras (koduk. § 65).

IV lõige. Riigikogu otsusel võib seda küsimust komisjoni anda, missuguse ettepaneku tegemise järele korraküsimus

esimeses järjekorras ära otsustatakse ja läbirääkimisi alles peale komisjoni ettekannde jätkatakse.

V lõige. Komisjoni andmata on aruandjaks Riigikogu juhatus poolt walitud juhatus liige, komisjonist tulles aga komisjoni aruandja kodukorra § 31 korras.

Siis on rkl. Linnamägi parandus (loeb): Panen ette Riigikogu kodukorra täiendamise seaduse § 46¹ eelwiimases reas maha kustutada: „ja 58“.

Peale selle on rkl. Linnamägi poolt veel järgmine parandus (loeb): Panen ette Riigikogu kodukorra täiendamise seadust järgmiselt täiendada: „§ 2. See seadus hakkab maksma tema wastuwõtmisega.“

Kuna see teine parandus õieti seaduse teine osa on, siis tuleb ta eriti arutamisele seaduse täiendamise korras. Sõna on hääletamise motiivide kohta rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhw.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Siin on arwamist awaldatud, nagu komisjoni aruandja seletas, et Riigikogu liikme Wirma ettepanek on komisjonis tagasi lükatud sellepärast, et Riigikogu juhatus pidawat selle üle otsustama, kas rahwaalgatuse korras ettepanud seaduseelnõu wastab seaduse nõuetele, wõi mitte. (A. Anderkopp (tõer.): Mitte nõnda ei olnud see asi.) Nii sain mina aru. Rkl. Wirma ettepaneku esimene osa annab selge juhtnõõri selle kohta, et see küsimus tuleb Riigikogu üldkoosolekul otsustada. Et seda põhjapanewat küsimust edaspidi jälle ei oleks tarwis arutama hakata, ja et kõikidel rühmadel täielik selgus selle kohta oleks, siis arwab rahwaerakond, et see osa Riigikogu liikme Wirma ettepanekust kahtlemata tuleks vastu võtta. Ei wõi tõsiselt juttugi olla sellest, nagu tohiks Riigikogu juhatus ära otsustada selle olulise küsimuse, kas rahwaalgatuse korras tulnud seaduseelnõu wastab seaduse nõuetele, wõi mitte. Kuidas need üksikud eriseaduste määrused ka oleksid, ei saa Riigikogu juhatus ometi mingisuguseid otsuseid teha seaduseelnõude kohta oluliselt. Juhatus ülesanne on wormilisi korraküsimusi otsustada, parlamendi tööd juhtida ja selle korra üle otsustada. Kuid seda otsustada, kas seaduseelnõu oluliskult ühele elk teisele nõudele wastab, ei wõi juhatus mitte, seda võib ainult ül-

dine Riigikogu koosolek. Mõtelge, mis sellest kõik välja ei tule, kui wormiküsimuse lahendamise nime all ka olulikka otsuseid tehakse! See otsuse tegemine peab seadusandliku võimu kätte jääma. Sellepärast oleks tarwis, et see küsimus otsekohe kõikidele selgeks tehtaks selle kodukorra määruse läbi, mis rkl. Wirma poolt ette on pandud. Selles mõttes hääletab rahwaerakonna rühm selle esimese lõike poolt, nagu seda rkl. Wirma esitas. Muidugi peaks siis ettepaneku lõiked ükshaaval hääletamisele tulema.

Juhataja A. Kerem: Sõna on hääletamise motiivide kohta härra Riigikogu esimehel.

Riigikogu esimees K. Päts: Eriseaduses on ära tähendatud järgmised rahwaalgatuse tingimused: 1) igal rahwaalgatusel peab olema 25.000 allkirja ja nende allkirjade seaduslikkuse üle otsustada on õigus Riigikogu juhatusel.

Teine nõudmine on, et see algatus peab kirjalikult sisse antud olema; ja ka selle kohta peab Riigikogu juhatus otsustama. Kolmas nõudmine on, et korruga peab ainult üks seaduseelnõu esitatud olema; seaduses on ette nähtud, et kui kaks seaduseelnõu on ette pandud, siis peab Riigikogu juhatus teise maha kustutama ja ainult esimese Riigikogule esitama. Need on kolm seaduses ettenähtud ülesannet, mis Riigikogu juhatus peale on pandud. Kui nüüd nõutakse, et Riigikogu juhatuselt võetakse needki ülesanded ära ja kui tahetakse kõik see kodukorra abil Riigikogu peale panna, peab Riigikogu juhatus võtma selle toore materjaali, mis sisse on tulnud, ja Riigikogule edasi andma ilma järele uurimata, kas 25 tuhat allkirja leidub, kas algatus seadusele wastawalt on tehtud ja kas seal üks seaduseelnõu on. Rohkem kohustusi ei pane seadus juhatus peale ja see on juhatus peale pandud eriseaduses. Kui nüüd tahetakse juhatuselt kodukorraga neid õigusi võtta, ilma et eriseadus muudetud saaks, siis tekib veel suurem segadus, sellepärast hääletan mina selle vastu, et kodukorra kaudu tahetakse juhatus ülesandeid muuta, ilma et seda seadust oleks muudetud, millega need ülesanded juhatus peale pandud.

A. Palwadre (sd.): Hääletamise motiivides tähendan, et sotsiaaldemokraatlik rühm hääletab rkl. Wirma ettepaneku poolt ja nimelt sellepärast, et on tarwis lõpetada segadus, mis praegu-

makswa eriseadusega rahwahääletamise asjus on loodud. Nimelt on selge, et see seadus oma üksikutes paragrahvides ei wasta mitte põhiseaduse nõuetele. Põhiseaduses on ette nähtud, et Riigikogule esitakse rahwahääletamise korras teataw seaduseelnõu ja Riigikogu peab otsustama, kas teda seadusena välja anda wõi tagasi lükata. Rahwahääletamise seaduses on aga ette nähtud, et Riigikogu juhatus otsustab, kas esitatud elnõu wastab seaduslikkuse nõuetele. Rahwahääletamise ja rahwaalgatamise seadus on selles osas puudulik. Riigikogu juhatus wõiks ainult esialgse otsuse teha kuma lõpulik otsustamine Riigikogule jääb.

Kodukord on samuti seadus ja esitatud parandus püüab seda arusaamatust lõpulikult lahendada, wastawalt põhiseaduse mõttele. Pärastine seadus muudab ikka endist seadust. Mulle näib, et kodukord isegi ei muuda rahwahääletamise ja algatamise seadust, waid ainult seletab seda nii, nagu seda seletama peab. Neid ettepanekuid ei tule mitte nii mõista, nagu tahetakse rahwahääletamise instituudi tähtsust vähendada. Mulle näib, et kristlased liiga hoopewad 25 kunni 40 tuhande häälega. Iga ettepanekut, mis opositsiooni poolt tuleb, ja mille vastu rahwaesituse enamus hääletab, toetab rohkem arw kodanikka, kui usuõpetuse asja.

Juhataja A. Kerem: Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Tupits'al.

A. Tupits (põl.): Hääletamise motiivide kohta pean tähendama, et kuidagi wiisi ei saa ühineda ettepanekuga, millega üllatuseks rahwaerakond siin ühines. Nimelt järgmistel põhjustel: Ma tähendasin juba, et komisjonis awaldati arwamist, et walimise seadust tuleks wastawas osas täiendada ja et kodukorraga ei saa neid küsimusi lahendada. Kui nüüd see ettepanek vastu wõetakse, siis tuleb niisugune asjaolu välja, et see algatuse elnõu omandab seadusliku ilme, üldse kõlbuliku ilme sest silmapilgust peale, kui tema Riigikogu koosolekul seaduslikuks on tunnistatud. Aga ometi on terwe rida protsesse, mis see algatus läbi teeb, enne kui ta Riigikogusse jõuab. Selle protsessi wältel wõib ta olla isegi põhiseaduse ja ka kõikide seaduste vastu. Ma arwan, et see seisukord ei ole mitte loomulik ja tuleks juba walimisseaduses ette näha, et enne ei saaks üldse allkirju koguma hakata ühele rahwaalgatusele, kui teda on juba üks asutus järele waadanud kas see

algatus on ka seaduslik, sellepärast, et võib ju niisugune algatus tekkida, mis on põhiseaduse vastu, kus käsitatakse näituseks maksuseadusi, mis on keelatud rahwaalgatuse korras üles tõsta. Siis pannakse terve aparaat, mis on ometi osa riiklisest aparaadist, liikuma, kogutakse allkirju ja ühe seadusvastase asja juures on terve riigiaparaat tegewuses. (W a h e l h ü ü d e d.) Need küsimused tuleks kõik lahendada. Ma arwan et walimiseaduses leitakse mingisugune teine tee ja praegune ettepanek oleks enneaegne ja warajane vastu wõtta.

Juhataja **A. Kerem:** Asum hääletamisele. Kõige enne kawatsen hääletada rkl. Wirma ettepanekut, nimelt I ja II lõike wahele asetada weel 4 lõiget. (H ä ä l e d : L a h u s h ä ä l e t a d a !) Nõutakse lahus hääletamist, siis ma hääletan lõigete wiisi. Rkl. Wirma poolt ettepanud I lõige — seaduses oleks ta II lõikena — on järgmine: „Päewakorda wõetud rahwaalgatamise korras esitatud seaduseelnõu kohta otsustab Riigikogu kõige pealt, kas rahwaalgatamise nõudmine wastab seaduses ettenähtud tingimustele“. (H ä ä l e t a t a k s e.) See ettepanek on 38 häälega 26 vastu tagasi lükatud.

Siis tuleb järgmine lõige hääletamisele. Kui selle vastu ei waielda, siis ma panen kõik järgmised lõiked korraga hääletamisele. Nad on juba ennem ette kantud ja sellepärast asun ma otsekohe hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Enamus on vastu, sellega on need lõiked tagasi lükatud.

Siis tuleb hääletamisele rkl. Linnamägi parandus wiimases reas wälja jätta „ja 58“. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud.

Kuna kõik parandused tagasi on lükatud, siis tuleb seaduse I osa hääletamisele komisjoni poolt ettepanud kujul. (H ä ä l e t a t a k s e.) Seaduse I osa on nähtawa enamusega vastu wõetud. Siis tuleb hääletamisele II osa. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on seaduse II osa vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

9. Riigiasutuste Rahaasjanduse 1922 a. krediidide sulgumise komisjoni aruandja komisjoni seadus — I lugemisel.

esimees **J. Laidoner:** Austatud Riigikogu liikmed! Seadus riigiasutuste 1922 a. krediidide sulgumise kohta on üldises põhimõttes analoogiline sellele, mis oli maksew 1920 a. eelarwe-summade sulgumise kohta. Minewal aastal oli ajutiselt maksuma pandud teine kord, kus awati nõndanimetatud kreditooride nimekirjad. Selle aasta kogemused näitasid aga, et see kord mitte nii wäga hea ei ole. Loodeti, et saab riigi eelarwe seadus juba käesolewal aastal maksuma pandud, kahjuks ei ole aga weel jõutud teda komisjoniski vastu wõtta ja sellepärast tuli otsustada, kuidas talitada riigiasutuste krediidide sulgumisega aasta lõpul. Ja selle tõttu on see ajutine kord jälle maksuma pandud analoogiliselt sellega, mis oli 1920 aastal.

1920 aasta lõpul said krediidid absoluut kõik kinni pandud, kuna nüüd on siin erandid tehtud mõnede krediidide kohta, need on ehituskrediidid, kapitaalremondi krediidid ning tellimiste krediidid, mille lepingud on tehtud kunni 10. dets. Wiimaste kohta olid rahaasjanduse komisjonis pikad waidlused, mis seisid selles, et arwati, kui krediidid lahti jätta, siis weel aasta lõpul saawad mitmed lepingud sõlmitud. Wiimaks jõuti ühisele otsusele nagu see siin on esitatud, ning piirati nende lepingute sõlmimine ära 10. detsembriwa, näewaga, mil oli see arutamisel. Need on kõige tähtsamad küsimused selle seaduse juures. Seadus ise ei ole mitte pikk, ta on kõigile rkl. wälja jagatud ning tema põhimõtted on analoogilised selle korraga, mis meil 1921 a. algul maksis. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku seda seadust I lugemisel vastu wõtta ja kui tema saab vastu wõetud teen ühes sellega ettepaneku, et Riigikogu lubaks seda päewakorda wõtta ilma kolmepäewalise waheajata.

Juhataja **A. Kerem:** (H ä ä l e t a t a k s e.) Seadus on nähtawa enamusega I-sel lugemisel vastu wõetud. Siis on aruandja poolt tehtud teine ettepanek, et selle seaduse arutamise korras ei oleks maksew esimese ja teise lugemise wahel kolmepäewaline tähtaeg. (H ä ä l e t a t a k s e.)

Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

10. Seadus 1923 a. eelarwe-summade tarwitamise kohta kuuni 1923 a. eelarwe maksmahakamiseni — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja komisjoni esimees **J. Laidoner**: Käesolew seadus on täiesti analoogiline selle korraga, mis meil oli maksew minewal ja üleminewal aastal. Seadus ise on õige lühikene ja kõigile Riigikogu liigetele juba wälja jagatud, sellepärast teen mina ettepaneku seda seadust I-sel lugemisel vastu wõtta ja nagn celmisenegi seaduse kohta,

otsustada teda II lugemisele wõtta ilma kolmepäewalise waheajata I-se ja II-se lugemise wahel.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega I-sel lugemisel vastu wõetud. Siis on tehtud aruandja poolt teine ettepanek, et selle seaduse arutamise korra kohta ei oleks maksew I-se ja II-se lugemise wahel kolmepäewaline waheaeg. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud. Päewakord on läbi. Eelmise otsuse põhjal järgneb sellele koosolekule teine koosolek weerandtunnilise waheaja järele. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **A. Kerem**.

Sekretäär **T. Kalbus**.